

БОЖЫМ ШЛЯХАМ

1974

Красавік-
Травень-
Чэрвень

Год XXII

№ 2 (140)

ЗЪМЕСТ:

АПОСТ. ПАВУЧАНЬНЕ АБ МАЦІ БОЖАЙ •
ДОБРАЯ НАВІНА • КАТЕХЭЗЫ • ЛЁС ПОМНІ-
КАЎ СТАРОГА БЕЛ. ПІСЬМЕНСТВА • ДАРО-
ГА (РАЗВАЖ.) • ДУХОЎНЫ ВЕРШ XVII СТАГ.
АБ СТРАШНЫМ СУДЗЕ • РЭЛІГ. МАНИФЕС-
ТАЦЫЯ Ў ЛЁНДАНЕ • ВЕСТКІ АБ РЭЛІГІ Ў
ЛЕТУВЕ • З ЦАРКОЎНАГА ЖЫЦЬЦЯ • ПІ-
ШУЦЬ ДА НАС • «ГАЛЫШОМ ПА ВУЛІЦАХ»
(ДЗІВАЦТВА) • ПРЫСЛОЎІ — ПРЫМАЎКІ •
ДУМКІ З КНІЖАК • ДЛЯ ЦІКАВАСЫІ і НА-
ВУКІ • ДУМКІ ВЫД. ЛЮДЗЕЙ • БАЙКА АБ
«БАЙКАХ» • УЧОРА — СЯГОДНЯ — ЗАЎТРА.
(УСПАМИНЫ).

ПАДПІСКА «БОЖЫМ ШЛЯХАМ» НА 1974 г.:

У Задзіночаных Штатах Амерыкі — 3 даляры.

У Вялікабрытаніі — £ 1-00.

У іншых краінах у суме раўнаважнай £ 1-00.

ЧАСАПІС МОЖНА ЗАКАЗЫВАЦЬ:

У Задзіночаных Штатах:

Mr. Antony Bielenis, 3006 Logan Blvd, Chicago, Ill.
60647, USA.

Mr. B. Danilovich, 303 Hovard Str., New Brunswiک,
New Jersey, USA.

Mr. Ch. Najdziuk, 833 N. Coronado Str., Los Angeles,
Calif., USA.

Mrs. J. Kachanovska, 8 St. Mark's Pl., New York,
N. Y., USA.

У Канадзе:

Mr. Pituška, 116 Grand Ave., Toronto, Ont. 560,
Canada.

У Нямеччыне:

Mgr. U. Salaviej, 892 Schongau/Lech, Städt. Altersheim,
W. Germany.

Матар'ялы прызначаныя да друку ў нашым часапісе слаць на адрес:

Rev. J. Hermanovič, MARIAN HOUSE,
HOLDEN AVENUE, LONDON, N. 12, 8 HY.,
Gt. Britain.

УВАГА: Адрес просім пісаць з усімі знакамі — N. 12, азначае North , а не нумар.

ON GOD'S HIGHWAY

Year XXII

April—May—June

№ 2 (140)

1974

MARIAN HOUSE, HOLDEN AVE.,
LONDON, N. 12, 8 HY., ENGLAND

БОЖЫМ ШЛЯХАМ

ГОД XXII

КРАСАВІК—ТРАВЕНЬ—ЧЭРВЕНЬ

№ 2 (140)

Апостальскае павучаньне аб Найсвяцейшай Дзеве Марыі Маці Божай

22 сакавіка г. г. было агaloшанна павучаньне Айца Святога Папы Паўла VI аб кульце Божай Маці. Гэты вялікай важнасці дакумент мае трох часткі:

- 1) Культ Багародзіцы ў адноўленай Літургіі лацінскага абряду;
- 2) Падаюцца некаторыя дырэктывы, каб эднавіць марыйную пабожнасць;
- 3) Павучаньні, як адгаворываць ражанец і «Анельская Прывітаньне».

Тут падаецца скарочана галоўны зъмест Апостальскага Павучаньня. Яно сапраўды здавольвае патрэбы, якія сяньня адчуваюцца ў Царкве, бо зъвяртае ўвагу на адказную ролю жанчыны і ёсьць пратэстам супроты цесных адносінаў да жанчыны, для якой даўтую вызначалася аблеженая роля ў жыцці.

«Сучасная жанчына — кожа Павучаньне — жадае прымат ўдзел у рашучых спраўах і ў выбары адпаведнага грамадзкага жыцця; таму ў Марыі яна знайдзе прыклад такой жанчыны, якая ў дыялёгу з Богам, ахвароўвае свабодна і дзеяна сваю згоду не для якойсь выпадковай праблемы, але для здаўнення першараднага значэння: — згаджае ёнца стаць Маткай Божага Слова. Той факт, што Марыя сталася Маткай для ўсіх, ёсьць запраўдным жэртва-прынашэннем дзеянасці жанчыны».

Узяўшы пад увагу тое месца, якое Марыя займае ў літургічным кульце, трэба сказаць, што яна наагул ёсьць найвышэйшым прыкладам у Царкве.

Марыя ведала, як прыняць Божае Слова. Акт веры, зь якім яна прыняла Божага пасланца ў хвіліну Зъвеставаньня, ёсьць пачаткам у яе стане жанчыны-маткі. Гэта таксама ёсьць і пачаткам Царквы, якая павінна перш услухацца ў Божае Слова, каб паслья абвішчаць Яго ўсім людзям. Падобна як Марыя, якая прыняла і «разважала ў сваім сэр-

цы» першыя тайны Хрыста, так і Царква распазнае знакі часу, іх тлумачыць і пераўжывае здарэнныні гісторыі.

Марыя таксама дае прыклад малітвы: Апостальская Дзея паказваюць нам у простым расказе Марыю сярод грамады, якая чакае Духа Святога, астаючыся ў малітве разам з першымі вучнямі свайго Сына.

Нарэшце Марыя дае прыклад ахвяры-жэртвы. І тут трэба зъвярнуць увагу на значынне важнай ролі жанчыны: Марыя была першай прыносячы жэртву адкуплен'ня, Ісуса, ад той хвіліны, калі ахвяравала Яго ў сявятыні. Ейная жэртва маткі загадзя паперадзіла жэртву крыжа; а трыццаць гадоў пасля, на Кальварыі спалучыла сваю ахвяру з неабмежанай вартасцю ахвярай свайго Сына, Збаўцы людзкага роду. Дань, якую Марыя ўлажыла ў дзела адкуплен'ня, апраўдвае ту ўяўленіе чэсьці, якую мы Ей аддаём. Гэта ня толькі не перашкаджае аддаванай чэсьці Госпаду Хрысту, але дзеля таго, што марыйная набажэнствы абяртаюцца акурат ля Хрыста як ля цэнтрум, усьцяж прыпамінаньне нам аб Хрысьцце, вядуць да Яго і лучашь нас зь Ім.

У марыйным кульце Царква таксама не забывае пра ролю Духа Святога, аб чым магчыма ў прошлым і не гаварылася дастаткова.

Сяньня моцна зъвяртаецца ўвага на г. зв. экуменічны рух. Вось-жо Апостальскае Павучаньне падкрэслівае, каб і тут унікаць усялякага перасолу і не зыходзіць з праўдзівага каталіцкага шляху ў аддаваныні чэсьці Божай Маці. Другі Ватыканскі Сабор зъвяртаў на гэта ўвагу: «Няхай багасловы і прапаведнікі сочуть вельмі ўважна за тым, каб не было якоенебудзь слова, каторое ўводзіла-б у памылку аддзеленых ад нас братоў адносна праўдзівай навукі Царквы».

Зъвяртаецца таксама ўвага і на тое, каб сапраўдная хрысьціянская пабожнасць да

Марыі апіралася на Бібліі і на гісторычна правераных фактах. Тут варта ізноў прыпомніць навуку ўспомненага ўжо Сабору: «Праўдзівае набажэнства да Найсьвяцейшай Дзевы Марыі не апіраецца на пачуцьці і пустой даверлівасці. Крыніцай яго ёсьць сапраўдная вера, якая вядзе нас да сыноўскай любові Маці і да наследваньня Яе цнотаў».

У лацінскім абраадзе — ведамыя і сярод каталікоў на Беларусі — малітвы ёсьць: ражанец і «Анельскае Прывітаньне». Яны не належаць да съцісла літургічных малітваў, але вельмі прыгожыя і зъмястоўныя, таму Папа ў апостальскім павучаныні заахвочвае вернікаў да адгаварваньня іх. Часы аднак зъмяняюцца і было-б неразумным цвердзіць, што ня можна ўводзіць у чэсьць Багародзіцы новых малітваў. Наадварот, Царква заахвочвае духавенства і вернікаў тварыць новыя формы марыйнага набажэнства.

Як Хрыстос заўсёды той самы і заўсёды Чалавек Новы, так побач Яго і Марыя — Жанчына Новая. Для сучаснага чалавека, кіданага хвялямі на розныя берагі і змучанага, Дзева Марыя праз свой прыклад супакою і стойкасці, дапаможа перанесці безнадзеянасць; дапаможа да перамогі веры ў Бога праз заслугі Господа Хрыста і Яго Непавінна Зачатай Маці Марыі.

Няхай-жа, Матачка Божая, Матачка Добрая выслушае нашы мольбы:

Прывітана будзь, Марыя,
Поўная ласкі, Госпад с Табою,
Багаслаўлена Ты між жанчынаў
І багаслаўлены плод улоньня Твойго, Іесус.
Святая Марыя, Маці Божая,
Маліся за нас грэшных,
Цяпер і ў часіну съмерці нашай. Аман.

а. Т. Падзява

Добрая навіна

БОГ АБ'ЯЎЛЯЕ СВАЮ ВЕЛІЧ І БАГАЦЬЦЕ СВАЕЙ ПРЫРОДЫ Ў СВАІХ ТВОРАХ

IX-ая КАТЭХЭЗА

Бесканечна багаты і шчасльівы Бог ёсьць адначасна бесканечна добрым. Дабрата пабуджает Яго тварыць Анёлаў і людзей, каб дзяліцца зь імі сваім шчасльцем. Таму дae ім розум, каб маглі Яго пазнаць і палюбіць, бо толькі ў гэтым яны могуць знайсці тое са-мае шчасльце, якое і Богу хапае на ўсю вечнасць. Аднак паміж Богам і ягонымі стварэннямі існуе цэлае прадоњне, так што стварэнье ня можа пазнаць Бога так, як Ён пазнае Сам Сябе. Убачыўшы Бога, чалавек ужо ня мог бы адараўацца ад Яго, ня мог бы ня любіць Яго і тады ўжо чалавек ня сам дабравольна прымай бы шчасльце, але Бог на-кідаў бы яму і прымушаў бы стаць шчасльвым. Вось жа Бог гэтага ня хоча. Бог ханеў, каб чалавек выбраў шчасльце бяз прымусу і толькі пасля свободнага выбару атрымаў яго ад Божае ўсёмагутнасці як уз-нагароду. Толькі гэткае шчасльце будзе самым вялікім, якое толькі Бог можа даць свайму стварэнню. Таму Бог і творыць бачны сусьвет, каб у ім паказаць Сябе чалавеку способам здавальняючым, каб чалавек даведаўся аб Богу ўсяго, што яму патрэбна ведаць і адначасна аставаўся свободным прыняць або не прыняць тое шчасльце, якое Бог суліць яму.

Каждая створаная реч ёсьць якбы адбіццём того, чым ёсьць Бог і таму яны пераважна нам падабаюцца. Аднак мы ня можам знайсці на съвеце поўнага шчасльца, бо нашая натура створаная так, што толькі Бог можа нас цалкам ашчасльвіць. А чалавек зъмяняецца, старэе і ў канцы памірае. Толькі адзін Бог ніколі ня зъмяняецца, не старэе і не памірае. Таму Яго толькі і варта пазна-ваць і любіць, дык калі мы ў гэтым знайдзем сваё шчасльце, дык яно ўжо ніколі ня скончыцца! Бог ніколі ня зъменіцца, ніколі нас не пакіне, калі мы самі Яго не пакінем. Дык любіць Бога мы будзем што раз больш, бо Ён ў сваей натуры ёсьць такі вялікі, што ніколі Яго ўсяго не пазнаем. Пазнаваць Яго хопіць нам на ўсю вечнасць: чым больш будзем Бога пазнаваць, тым больш будзем Яго любіць. Так нашае шчасльце будзе ўсьцяж узрастатць.

Нам падабаеца ўсё прыгожае, веліч і ма-гутнасць, сіла, мудрасць і г. д. Вось жа Бог, які ўсё гэта стварыў, Сам ёсьць без па-раўнання большы і прыгажэйшы, магутней-

шы дый мудрэйши ад усяго тварэнья. — Увесь сусьвет хваліць і праслаўляе Бога самым сваім існаваньнем, як прыгожы малюнак славіца прыгожага чалавека. Чалавеку прыемна аглядаць сябе ў лютstry ці ў маlionку, а яшчэ больш цешыпца, калі і іншыя хваляць яго. Гэтак і Бог ня толькі цешыпца са съвету, які Сам стварыў, але і з таго, што анёлы і людзі захопліваюцца «дзелам рук ягоных».

Святое Пісьмо кажа аб чалавеку: «Апрануў іх у моц падобную да сваей і зрабіў іх падобнымі да Сябе...» Даў ім вольную волю, язык і вочы, вушы і сэрца, каб маглі думачы. Напоўніў іх ведай і разумам, научыў іх аб добрым і злым. «Бо нявідомае Яго, вечная сіла Яго і Божства ад стварэнья съвету праз разважанье аб творах відомым робіцца» (Рым. 1, 20). Святое Пісьмо ганіць тых людзей, якія не пазналі Бога: «З бачнага добра не трапілі пазнаць Таго, Хто ёсьць; гледзячы на творы, не пазналі Тварца... Калі будучы захопленыя іхным харастром, прынялі іх за божства, — дык павінны пазнаць, на колькі больш цудоўны ёсьць іхны Валадар, бо стварыў іх Стварыцель харастра; а калі іхняя магутнасць і сіла выклікалі зьдзіўленыне, дык павінны былі пазнаць з іх, на колькі магутнейшы Той, Хто іх учыніў. Бо зь велічы і прыгожасці твораў пазнаеца праз падабенства іхны Стварыцель» (Мудр. 1—5).

У Царкве сходзяцца людзі, якія познаючы Бога, хочуць падзяліцца між сабою тымі ўражаньнямі, якія выклікае у іх гэтае познанье. Гэтак творыцца літургія, у якой супольнасць веручых славіца Бога сваімі перажываньнямі, пачуцямі і думкамі. Адначасна веручыя лучацца з Богам праз веру, надзею і любоў, гавораць да Бога і слухаюць Божага слова, сипяваюць Псалтымы, напісаныя Прарокамі, песні, уложенія съвятых людзьмі дый прыймаць Сакраманты (Тайнствы), устаноўленыя Самым Богам. Каб мець куды зыходзіцца на іх, веруючыя будуюць святыні, у якіх артысты славяць Бога сваім мастацтвам, будуючы і аздабляючы іх. Гэтак Царква збліжае людзей да Бога, а гэтым самым і да шчасця, якога ніхто іншы даць ня можа.

*

НАШ АДКАЗ БОГУ: Буду бачыць Бога ў прыгожасці съвету, у якім я жыву.

ПРЫКЛАД МАЛІТВЫ: «Хвала на вышынях Богу, а на зямлі мір людзям добрай волі». Хвалім Цябе, благаславім Цябе, кланяємся Табе, дзякуем Табе дзеля вялікага славы Тваей, Госпадзе, Валадару нябесны, Божа Ойча Ўсемагутны!

БОЖАЕ СЛОВА: «О, глыбіня багацьця і мудрасці і Божае веды! Як недасяжныя

прысуды Ягоныя і недасьледаваныя Ягоныя шляхі! Бо хто пазнаў разум Гасподні? Або хто быў парадчыкам Яму?» (Із. 40, 13). «Ці хто даў Яму наперад, каб Ён аддаў яму?» (Там-жа). «Бо ўсё з Яго і праз Яго і ў Яго. Яму слава навекі. Аман» (Рым. 11, 33—36).

ВАТЫКАНСКІ II-ГІ САБОР: «Мастацтва з сваей натуры ікмнечца выразіць рознымі спосабамі ў людзкіх творах бесканечнае Божае хараство. Так мастацтва будзе тым больш пасвячанае Богу і тым болей будзе павялічываць Ягоную чэсць і славу, чым больш будзе ставіць сабе мэту, каб сваімі творамі набожна зварочваць чалавечую душу да Бога» (Канстытуцыя аб Літургіі).

ПЫТАНЬНЕ ДА IX-АЕ КАТЭХЭЗЫ:

18) Што кажа съвет аб Богу?

АДКАЗ: Съвет паказывае нам веліч і багацце Божае прыроды.

*

БОГ УЛАДАРЫЦЬ И КИРУЕ СЪВЕТАМ

Х-АЯ КАТЭХЭЗА

У Кнізе Прывовесця Божая Мудрасць кажа: «Калі Ён умацоўваў неба, я была з Ім; калі мерыў скляпеньне над акіянам; калі тварыў хмары там у вярху; калі мацаваў крыніцы ў глыбіні; калі ставіў граніцы мору, каб воды ня вышлі з берагоў; калі закладаў фундамант пад зямлю, Я была пры Ім настаўніцай» (8, 27-30).

*

Бог ня толькі стварыў съвет, але ўсьцяж тримае яго пры існаваньні, гэта значыць, — заўсёды творыць яго, падобна, як электрычная станцыя ўсьцяж вытварае энэргію, каб гарэлі лямпы. Калі б вылучыць энэргію, лямпы адразу гаснуць! Гэтак і съвет зьнікнуў бы ў момант, каб Бог, хоць на сэкунду перастаў яго тварыць. — Гэтак разумее справу хрысьціянская філязофія. — «Ты даеш ім, а яны падбираюць; Ты разгарташ сваю руку й яны добра насыщаюцца. Ты хаваеш сваё ablічча і іх зьнімае страх (жах). Дух адымаеш ад іх і яны здыхаюць і абвертаюцца ізноў у пыл. Пашлеш твойго духа і яны творыцца і ablічча зямлі Ты аднаўляеш» (Пс. 103, 28-30).

Бог уладарыць і кіруе съветам у нязменных законах, якія ўстановіў стварыўшы яго. Дзякуючы адвечным законам нябесныя цэлы, а між імі і нашая зямля, кружаць сваімі арбітамі. Гэтак сама бачныя законы кіруюць звязамі ў прыродзе, даючы магчымасць усім стварэньям жыць і разъвівацца. Таму аўтар Псалтымаў кажа: «Ты загадываеш травам, каб расьлі для скаціны і зеляніна людзям на

карысьць, каб з зямлі вырастала збожжа... і хлеб, каб чалавек здабываў з зямлі і віно, каб весяліла сэрца чалавека» (Пс. 103, 14-14).

Бог асабліва апякуеца чалавекам: ёсьць нашым найлепшым Айцом. Займаеца кожным, «бо Ён стварыў малога й вялікага і адолькава клапоціцца аб усіх» (Мудр. 6, 7). Чалавек Богу абавязаны, што жыве дый мае ўсё патрэбнае для жыцця. як кажа Святое Пісмо: «Жыццё і дыханье і ўсё» (Дзей. 17, 25). — Аднак жа Божая апека не звольняе нас ад працы, але яе вымагае, бо інакш Божая помач была бы цудам, які разбураў бы парадак веры і пазбаўляў бы нас свабоды. Гэта і выразіў Хрыстос у прыповесьці аб талентах (Мат. 25, 26-30) і Кніга Прывовесьцяў (6, 6-11).

Але Бог празначыў людзей да вечнага шчасця. Таму кажа ім перш шукаць Божага Валадарства дый ягонае справядлівасці і так кіруе іхным жыццём, каб маглі ў яго ўвайсці. Людзі не заўсёды патрапяць зразумець тое, што Бог ўсё робіць і кіруе съветам ня так як чалавек. Ён кажа аб гэтым праз прарока Ісаю: «Мae думкі — ня вашыя думкі, ані вашия дарогі ёсьць маймі дарогамі... Бо як неба ад землі, так далёка мае шляхі ляжаць ад ваших шляхоў і мае думкі ад ваших думак» (Іс. 55, 8-9).

Бог ёсьць наймудрэйшы і ўсёмагутны. Тому і съветам кіруе так, што заўсёды дасягає того, чаго жадае. Калі чалавек пазваляе Богу кіраваць сваім жыццём і спаўніе ягоныя загады, дык даходзіць да вечнага шчасця. Божую управу і апеку над усімі стварэннямі, асабліва над людзьмі, мы называем Божым Провідам. Мы верым у гэта, бо так нам гаворыць Божае Аб'яўленыне.

*

Калі чалавек, атрымаўшы ад Бога свабодную волю, разбурае парадак устаноўлены Богам на съвеце, тым ён супраціўца Богу, — інакш кажучы, грэшыць. Часта пры гэтым мы прычыняем боль і цярпеньне сабе і другім. А верныя Богу людзі хочуць выпаўніць Божы закон і ў Малетве Гасподняй просьць: «Будзь воля твая, як на небе, так і на зямлі». У Псалмзе 118 мы аказываем паша-

ну Божаму закону ды просім аб помач, каб яго выпаўніць.

НАШ АДКАЗ БОГУ: Бог, кіруючы съветам, ёсьць майм Айцом. Маю да Яго давер і выпаўнію Ягоныя законы.

ПРЫКЛАД МАЛІТВЫ: «Твае руکі стварылі мяне і спасобілі мяне; Дай жа мне разум навучыцца уставаў Тваіх- Тыя, што баяцца Цябе, Убачуць мяне і ўцешацца, бо я чакаю на тваё слова. Ведаю, Госпадзе, што прысуды твае слушныя і справядліва Ты мяне пакараў» (118, 73—75).

БОЖАЕ СЛОВА: «Гляньце на нябесных птушак, што ня сеюць, ня жнүць і ня зьбираюць да съвірнаў і Айцец ваш нябесны жывіць іх» (Мат. 6, 26). «Ці ж не два варабі прадаюцца за адзін асар? і ні адзін з іх ня ўпадзе на зямлю бяз волі вашага Айца. У вас жа і валасы на галаве палічаныя» (Мат. 10, 28-30). «Ведаем, што тым, хто любіць Бога, ўсё памагае да добра» (Рым. 8, 28).

НАВУКА ЦАРКВЫ: «Усе речы з самага факту, што іны створаныя, маюць сваю трываласць, прадудзівасць, дабрату ды адначасна свае асобныя законы і парадак, якія чалавек павінен шанаваць, прызнаючы адпаведныя мэтады паасобных навук і мастацтва (Пастаральная Канстытуцыя).

ПЫТАНЬНІ ДА Х-ае КАТЭХЭЗЫ:

19) Як Бог апякуеца съветам?

АДКАЗ: Бог захоўвае съвет у існаваныі дый кіруе ім праз законы ПРЫРОДЫ.

20) У чым мы пазнаём Божую мудрасць?

АДКАЗ: Божую мудрасць мы пазнаём у законах, праз якія Бог кіруе съветам.

УВАГА: Найбольшая перашкода ў зразуменіи Божае апекі над съветам ёсьць існаванье ў съвеце цярпеньня ды грэху.

Бог дапускае цярпеньне, бо і яно вядзе нас да выратаванья. Сын Божы якраз праз цярпеньне і съмерць на крыжы выратаваў нас.

Таксама зло і грэх служаць Божым плянам. Тому Бог і дапускае іх, бо ня хоча адбіраць у людзей вольнае волі, якую даў чалавеку. «Цяперашніх цярпеньняў нават параўнаць нельга з той славай, якая аб'явицца пасылья ў нас» (Рым. 8, 18).

Лёс помнікаў старога беларускага пісьменства

(РУКАПІСНАГА І ДРУКАВАНАГА)

Съведчаныні пра тібелі помнікаў пісьменства

Які-ж лёс спаткаў помнікі беларускага пісьменства X—XVII ст. ст.?

Шмат іх не дайшло да нас з прычынаў на-
туральнага ізносу.

Шмат згарэла ў пажарах Вільні (бібліятэка язуіцкай акадэміі й бібліятэкі й архівы япіс-
кальскіх палацаў — у 1610 г.¹⁰⁵), Віцебску (бі-
бліятэкі й архівы Маркавага манастыра й
колькіх блізкіх прыходаў і прыватных асо-
баў зь Віцебску, што былі на перахаванні
у манастыры — у 1685 г.¹⁰⁶), бібліятэка дамі-
ніканскага касьцёлу із зборам к. 600 кніг
друку XV—XVIII ст. ст. — у 1869 г.¹⁰⁷), Мен-
ску (358 актавых кніг 1641—1761 гг. Галоў-
нага трывналу — у 1762 г.¹⁰⁸), Наваградку
(архіў земскага суда — у 1764 г.¹⁰⁹) і г. д.

Яшчэ болей іх загінула ад пажараў, зруй-
наванья і рабункаў у войнах, пераважна
із Московіі.

У 1611 г. згарэла багатая бібліятэка Усь-
пенскага сабору ў Смаленску, узарванага й
падпаленага невядома кім¹¹⁰). «Книги справъ
мѣскихъ Полоцкихъ по окрутномъ сплюн-
дрованью мѣста Полоцкого (войскам маскоў-
скім — АК) въ року... 1633 ... всѣ... по-
горели»¹¹¹.

У 1654 г. загінулі бібліятекі зруйнаваных і
спаленых тым-жа войскам язуіцкіх калегіяў
у Віцебску, Воршы й Палацку й 36 касьцё-
лаў і манастыроў Магілёўшчыны й Віцеб-
шчыны¹¹²), а ў спаленым Мсьціславе — яго-
ныя найстарэйшыя архівы¹¹³). У наступным
годзе ў палаючай Вільні згарэла шмат кніг
Літоўскай Мэтрыкі¹¹⁴). Найбольш пацярпелі

ў вайну 1654—67 гг. кнігі, багата й памастац-
ку аздобленыя: із аднаго Супрасльскага ма-
настыра ў 1656 г. было забрана, разам зь ін-
шымі кнігамі й дарагімі царкоўнымі речамі,
тры эвангельлі апракос у вабкладах із ка-
ляровых аксамітаў, прыбранных золатам і се-
рабром¹¹⁵). Ведамы магілёўскі палкоўнік К.
Паклонскі ў лісьце да наказнога ўкраінскага
гетмана Ів. Залатарэнкі ўжо ў сакавіку 1655
г. пісаў, што ад Москвы ў 1654—55 гг. «мелі
мы такое рабаўніцтва дамоў Божых (г. зн.
цэркваў і манастыроў — АК), якога ня бачы-
лі і ад татараў»¹¹⁶). Беларускіх кніжак тады
так шмат трапіла ў рукі маскоўскіх жаўне-
раў, што па заканчэныні вайны цар Аляксей
Міхайлавіч вырашыў зьбіраць іх: у 1672 г. ён
загадаў Пярэмыскаму¹¹⁷) ваяводзе адбіраць у
жыхароў свайго ваяводзтва «польскіе и ла-
тинскіе печати книгъ и всякихъ писемъ, ко-
торые взяты въ польскихъ¹¹⁸) городъхъ во
время войны»¹¹⁹).

У 1708 г. загінулі блізу ўсе царкоўныя й
прыватныя бібліятекі й архівы Магілёва й
Віцебска, разрабаваных і спаленых на загад
Пятра I ягоным войскам¹²⁰).

Нямала помнікаў пісьменства загінула ў
вайну 1812 г.: толькі ў Смаленску згарэлі ста-
рыя дакуманты архіву Смаленскага магістра-
ту¹²¹) й губернскага архіву¹²²), архіў Лідзкага
замку (вывезены ў Смаленск войскамі Пя-
тра I у пач. XVIII ст.¹²³), архівы г. Мсьціслава
(19 вялікіх пакункаў і 6 скрыняў), эваку-

рысы па гісторыі беларускага літаратуры, Менск,
1922 г., б. 61; Бережков, б. 6; А. Булыка, Літоўская
Мэтрыка — Полымя, 1968 г., № 2, б. 249.

¹¹⁵) АСД, т. 9, бб. 204—205.

¹¹⁶) Праф. Л. Акіншэвіч. Крыўіцкае казацтва ў
XVII ст. — час. «Сакавік», 1948 г., Остэргофэн (Ня-
меччына), № 1/2, б. 45.

¹¹⁷) г. Пярэмышль — зараз-жа на поўдзень ад
Москвы.

¹¹⁸) Так тут названыя беларускія кнігі й гарады;
да польскіх гарадоў маскоўскае войска не дахо-
дзіла.

¹¹⁹) Н. Оглоблінъ. Къ исторіі гоненій на «ли-
товскія книги» въ XVII вѣкѣ — Бібліографъ, СПБ,
1899 г., № 5.

¹²⁰) Летапіс Магілёва, 8. IX. 1708 г. (АСД, т. 2,
бб. LXI—LXII); Летапіс Віцебска, 28. IX. 1708 г.
(Росія, бб. 454—455); АШ, § 28.

¹²¹) АШ, § 49.

¹²²) Там-жа, § 51.

¹²³) Палеес, бб. 136—138.

яваныя туды перад прыходам напалеонаўскай армії¹²⁴⁾.

У канцы 1918 г. была спаленая бібліятэка ў двары Грабніцкіх у Дрысенскім пав., якая мела болей за 100 беларускіх рукапісных кніг XII—XVI ст. ст.¹²⁵⁾.

І г. д. ¹²⁶⁾.

Такія прычыны й акалічнасьці гібелі помнікаў пісьменства ёсьць аднак агульнымі для гісторыі ўсіх народаў. Розыніца можа быць адно ў памерах стратаў. Адрозненіне-ж — у лёсе тых памнікаў, каторыя не загінулі ад ізносу, у пажарах і войнах. У Беларусі іх спаткаў лёс народу, заваяванага й асуджана на нацыянальнае забойства: за малымі выключэннямі, яны былі забраныя ад народу, які іх тварыў, і далучаныя да скарбаў заваёўніка ці зынішчаныя.

Вывазы помнікаў пісьменства із Беларусі

Гаворка тут будзе галоўна пра **плянаваныя** вывазы, **адміністрацыйна** **прадпісаныя** ў акцыях вывазаў розных культурных каштоўнасцяў із каляніяльнага краю ў мэтраполію.

Пры нагодзе заўважым, што некаторыя беларускія кніжкі трапілі паза межы Беларусі гандлёвай дарогай. Лявон Мамоніч у прысвячэнні Л. Сапегу да выдадзенай ім у 1609 г. кнігі «Трип'яснець цвѣтоносный» съзвярджаў, што із друкарні, якую заснаваў ягоны бацька «много книгъ» «до всехъ краевъ народу и языка словенского вышло», а па бацькавай съмерці й «отъ мене не мало ся на свѣтъ высыпало».

Апрача Украіны й славянскага паўдня, яны ішлі ў Москвію¹²⁷⁾. Канкрэтна мы можам назваць выданыі Мамонічаў (Вучышельнае эвангельле 1595 г.¹²⁸⁾, Службнік 1598 г.¹²⁹⁾, Эвангельле апракос 1600 г.¹³⁰⁾, Трыюдзь каліровая й Трыюдзь посная 1609 г.¹³¹⁾, і інш.); С. Собалія, якія беларускі друкар у 1637 г. сам вазіў у Москву, дзе яны «в приказе его царскага величества были показываны и за

124) АШ, § 56 (А. Жиркевич. Смоленскія архівы въ 1812 г. — Смоленская старина, 1909 г., вып. 1, ч. 1, бб. 357—358).

125) АШ, § 127.

126) АВАК, т. 34, № 178 (Магілёў, 1661 г.); АШ, § 29 (В. Сабінінъ. Охорскій Преображенскій монастырь — Могілевскія Епархіальныя Вѣдомости, 1889 г., № 21, бб. 310—311); АШ, § 44 (Слуцак, 1812 г.); АШ, § 64 (Нясьвіж, 1813 г.); R. Ziemkiewič. Vasili Ciapinski — Biełaruskaje žycchio, Vilna, 1919 h., N. 5 (m. Krošyn, 1916 h.) і інш.

127) Drukarnie dawnej Polski od XV do XVIII wieku, z. 5, Wielkie Księstwo Litewskie, Wrocław—Kraków, 1959, б. 155.

128) А. С. Зернова. Типография Мамоничей в Вильне — Книга, сб. 1, 1959 г., бб. 203—204.

129) Там-жа, бб. 208—209.

130) Там-жа, бб. 210—211.

131) Там-жа, бб. 213—214.

пожалованьем великим его царского величества велено, за ведомом преосвященного патриарха московского, те книги продавать ему явно»¹³²⁾; друкарні Күцейнаўскага манастыра — 530 экз. Эвангельля цетр 1652 г., якія прывозілі ў Москву й прадалі «черныи поп Венедихт да келарь старец Акакий»¹³³⁾, і г. д.

Але гэта былі амаль вылучна друкаваныя кнігі, **некаторыя** выданыі беларускіх друкарняў і як правіла ў царкоўнаславянскай мове (багаслужбовыя й інш.). Да таго-ж у Москве да іх часта ставіліся із падозраньнямі ў продаж забаранялі. Калі С. Собаль у 1639 г. ізноў павёз із Магілёва кнігі свайго друку ў Москву, яго зь Вязьмы завярнулі назад у Беларусь, бо цар «к Москве ево отпуштаць не велел, чтоб в его ученье и в книгах смуты не было... и от нево б, Спіридона, какая ересь не объявила»¹³⁴⁾.

Вывазы помнікаў пісьменства із Беларусі пачаліся задоўга да заваяваньня яе Расеяй. Пісьмовыя съведчаныні пачынаюць реєстраваць іх ужо ад XV ст. Помнікі пісьменства ў тых вывазах — вайсковыя трафэі із часова занятых маскоўскім войскам беларускіх земляў пад час войнаў.

«Фундуши з церкви муроўаное светое Пречистое... на местѣ господарском Вітебском еще за щасливого понованья... короля Александра (г. зн. у вайну 1492 ці 1500—1503 гг. — АК)... от злодѣев, которые з Новгорода московского великого ту ю церковъ крали, покрадены суть... Фундуши головнѣйшие и привилеи е. кор. млости, наданые на церкви розные (у Полацку, Мсціславе, Воршы и цэлай Полацкай епархii — АК), отъ непріятеля е. к. м. — князя великого Московскаго (Івана Грэznага — АК), который былъ въ Полоцку (у 1563 г. — АК) — съ церкви светое Софее забраны и до Москвы дей завезены суть»¹³⁵⁾.

На загад патрыярха Нікана з каstryчніка 1655 г.¹³⁶⁾, у 1656 г. із Күцейнаўскага манастыра

132) Ліст дарагабускага ваяводы Я. Грымалы-Крамяноўскага да вяземскага ваяводы Ю. Буйносава-Растоўскага за 7/17. IV. 1639 г. — Русско-белорусские связи. Сборник документов (1570—1667 гг.) под ред. Л. С. Абецедарского и М. Я. Волкова, Минск, 1963 г., б. 157.

133) Чалабітная аршансіх манахаў к. 2. IV. 1653 г. — у тым-же зборніку, б. 278.

134) Царскі ўказ за 22. IV. 1639 г. — Там-жа, б. 160.

135) Съведчаныні віцяблянаў і палачанаў у 1620 г. — А. П. Сапуновъ. Вітебская старина, т. 5, ч. 1, Вітебскъ, 1888 г., бб. 112—114. Тут мова толькі пра фундуши дзеля таго, што толькі пра іх і распытваўся ў віцяблянаў і палачанаў архіяп. Язафат Кунцэвіч. Разам із фундушамі, тады маглі быць «покрадены» й «забраны» і інш. кнігі.

стыра, разам з манастырскай друкарнай, былі вывезены ў валоданье патрыярха — Іверскі манастыр к. Ноўгараду — рукапісныя й друкаваныя кнігі¹³⁷). Колькі ёсіх іх было, мы ня ведаем, але праз 9 год, у 1665 г., там было яшчэ 1206 кніг, выдадзеных у Воршы. Гэта былі «521 книга Брашно, въ тетратехъ, да 2 Брашна розбитыхъ¹³⁸; 41 псалтырь, голыхъ... 290 азбукъ, съ вопросы и съ отвѣты; з книгъ Варлаама и Асафа, въ тетратехъ; 145 книгъ Діоптъ, въ переплеть въ доскахъ; 118 книгъ Лексиконовъ, въ доскахъ... 25 Молітвъ на сонъ грядущій; восмнадцатеры Святцы; 11 Каноновъ акафістовъ»¹³⁹). Частка іх, на загад патрыярха з 30. XI. 1665 г., была адпраўлена ў ягоную рэзыдэнцыю — Уваскресенскі Нова-Ерусалімскі манастыр на Істрѣ¹⁴⁰), скучль потым трапіла ў патрыяршую бібліятэку ў Москве¹⁴¹). У тую-ж маскоўскую бібліятэку із г. Баркулабава¹⁴²) ў вайну 1654—67 гг. забраны зборнік із колькімі беларускімі летапісамі, спаміж якіх і Баркулабаўскі. У 1662 г. із Наваградка быў вывезены архіў Галоўнага трывналу¹⁴³).

Ужо па вайне, у 1669 г., у Пасольскі прыказ у Москву, на загад кіраўніка прыказу А. Ардын-Нашчокіна, із Смаленска былі высланыя кнігі, што перад тым былі адабраны «у ксендзовъ и у езовитовъ» і сабраныя «въ приказной избѣ», а таксама й бібліятэка «шляхтянки вдовы Рачинской»¹⁴⁴). У 1672 г., на загад цара, із той-же «избы» былі высланыя кнігі ў Стралецкі прыказ у Москву¹⁴⁵.

У часе Сямігадовай расейска-prusкай вайны із бібліятэкі Кёнігсбергскага замку быў забраны й у 1760 г. перададзены бібліятэцы

136) Кніга, сб. 13, 1968 г., б. 100.

137) Архим. Леонідъ. Типографія Оршанскага Кутейскага и Іверскага Валдайскага манастырей — Вѣстнікъ Общества древнерусскага искусства при Московскому Публичномъ музеѣ, 1876 г., № 1—12, б. 95.

138) Друк гэтай кнігі быў распачаты ў Воршы, а закончаны ў 1661 г. у Іверскім манастыры.

139) Роспись книгамъ, сданнымъ старцемъ Афанасіемъ священніку Евстафію. 1665, Сентября 12 — Акты Іверскага Святоозерскага манастыря (1582—1706 гг.), собраныя о. архімандритомъ Леонідомъ (РИБ, т. 5, № 204).

140) Архим. Леонідъ. Типографія..., б. 95; РИБ, т. 5, № 208 і 211.

141) Опись греческихъ, латинскихъ, польскихъ и славянскихъ книгъ, печатныхъ и рукописныхъ, взятыхъ изъ Іверскага подворья и Воскресенскага манастыря въ патріаршую ризницу, 1675 г. — Членія въ Імператорскомъ обществѣ истории и древностей российскихъ при Московскому университете, 1847 г., № 5, раздз. IV, бб. 1—17.

142) Цяпер — с. Баркулабава к. Быхава.

143) Россія, б. 540.

144) Бѣлокуровъ, бб. 35—36.

145) Там-жа.

Пецярбурскай АН Радзівілаўскі съпісак Пачатнага летапісу¹⁴⁶) (пакладзены ў 1671 г. у Кёнігсберг на перахаванье кн. Багуславам Радзівілам, як мы ўжо мелі нагоду гаварыць пра гэта); а ў 1772 г. у бібліятэку Пецярбурскай АН была вывезена із Нясвіжу і ўся бібліятэка Радзівілаў¹⁴⁷), скучль пазней частка ейныхъ кніг была перададзена Пецярбурскай духоўнай акадэміі й Маскоўскаму ўніверсітету¹⁴⁸).

Шэраг помнікаў старога беларускага пісьменства засталося ў гарадох Заходняй Украіны — у Львове, Галічы, Бельзе, Пярэмышлі — куды ў часе войнаў яны вывозіліся на перахаванье¹⁴⁹).

Сыстэматычны й масавыя вывазы іх пачаліся ад часу далучэнья Беларусі да Рәсеi ў кан. XVIII пач. XIX ст. ст. Ішлі яны адначасна колькімі дарогамі: адборам помнікаў із розных бібліятэк і архіваў у прыватныя ці дзяржаўныя зборы, канфіскацыяй і вывазам цэлыхъ выдатнейших архіваў і бібліятэк. Для большае зручнасці прасочым кожную із гэтыхъ дарог упаасобку.

Пачнем із адбораў помнікаў. У 1772—80-ых гг. расейскі генэрал-губэрнатар у Магілёве граф З. Чарнышоў у камплектаваў із розных бібліятэк усходняй Беларусі ў палацы падараванага яму Кацярынай II Чачэрску ўласную бібліятэку¹⁵⁰), пазней¹⁵¹) вывезеную ў Рәсею. Каля 1790 г. польскі калекцыянэр граф Я. Асалінскі аб'ехаў Беларусь і «сабраў мнства рукапісаў і кніг з манастырскіх і царкоўных бібліятэк»¹⁵²), якія зь іншымі матар'яламі ягонага збору ляглі ў васнову закладзенага ў 1827 г. у Львове Нацыянальнага інстытуту й бібліятэкі імя Асалінскіх.

У 1793—94 гг., на загад Кацярыны II, «для собственного употреблениі по упражненію ея въ историческихъ сочиненіяхъ», із беларускіх і Украінскіх манастырскіх, царкоўных і прыватных бібліятэк у Пецярбург забіраліся летапісы, радаслоўныя найбольш славутых шляхоцкіх родоў і іншыя «къ тому относящіе сведенія», якія ўвайшлі ў гістарычную калекцыю Эрмітажнага збору, перададзенага ў 1852 г. Пецярбурскай Публічнай бібліятэцы.¹⁵³ Як шмат іх было забрана — невядома.

146) Полное собрание русских летописей, т. 1, Предисловие, б. VI; і інш.

147) ЭС, т. 3, б. 790; Россія, бб. 432—433.

148) Иконниковъ, т. 1, кнг. 2, бб. 1240—1241.

149) АЗР, т. 1, б. II і т. 5, 1853 г., б. VI; АШ, § 250.

150) Яна згадваеца С. Фартынскім і іншымі дасьледчыкамі гісторыі экслібрисаў — гл. Тычына, там-же.

151) Дакладныя акалічнасці вывазу яе нам не ўдалося выясніць.

152) АШ, § 253в.

153) П. А. Гильтебрандтъ. Розыскъ западно-рускіхъ лѣтопісей для імператрицы Екатерины 2 —

дома, бо «все ранее существовавшие описи (этай калекцыи — АК) бесследно исчезли»¹⁵⁴), а «из коллекции... ушли, в некоторых случаях, чтобы погибнуть, многие ценные памятники старины»¹⁵⁵... Известно, что у Екатерины II... оказалось около 150 летописцев. Осталось же их в собрании менее 50».¹⁵⁶)

У I-ай чвэрці XIX ст. помнікі старога пісьменства, якія ў 1828 г. дали пачатак Румянцаўскому музею ў Пецярбургу,¹⁵⁷ зъбіраў расейскі канцлер М. Румянцаў (уласнік Гомеля, падарованага ягонаму бацьку Кацярынай II). У калекцыях М. Румянцаўа, сярод іншых, былі кнігі, рукапісы й дакументы, сабраныя ў Гомелі, Смаленску¹⁵⁸ й іншых месцах Беларусі.¹⁵⁹ З дазволу расейскіх уладаў дырэктар Варшаўскай Публічнай бібліятэкі польскі філёляг С. Ліндэ ў 1819 г. вывез у Варшаву із зачыненых у Беларусі манастыроў 50.000 кніг.¹⁶⁰

Пецярбурская Архэографічна камісія «немедленно по учреждениі своеі (у 1834 г. — АК) распорядилася о передачѣ ей старинныхъ бумагъ изъ западно-руссскихъ бібліотекъ и архивовъ и успѣла приобрести (із эпархіальнихъ архіваў Полацка, Магілёва й Менска; бібліятэк Магілёўскай духоўнай сэмінарыі й Віленской капітулы; архіваў Галоўнага трывналу ў Вільні, Беластоцкага акруговага кіраўніцтва, Віцебскай губэрнскай казённай палаты, паветавых судоў у Мсціславе, Мгліне, Ваўкавыску, Сломіне, магістратаў у Берасьці, Бельску, Воршы, Вяліжы, Горадні, Лідзе, Магілёве й г. д.)¹⁶¹» огромная коллекція актовъ».¹⁶²

Вывазы цэльых архіваў пачаліся ад канфіскацыі Літоўскай Мэтрыкі. У 1795 г., на «предписаніе» Сэнату з 21. XI. 1794 г., у Сінацкі

Древня и Новая Россія, СПБ, 1880 г., т. 16, № 4, бб. 824—825; АШ, § 40; Историческая коллекция Эрмитажного собрания рукописей. Памятники XI—XVII вв. Описание. Сост. Д. Н. Альшиц, Москва, 1968 г., бб. 9—10 і 18.

154) Историческая коллекция..., б. 18 (Альшиц адшукаваў адну із іх, але ўложаную ўжо па съмерці Кацярыны й па зьнікненні многіх летапісаў — Там-жа, б. 19).

155) Там-жа, б. 8.

156) Там-жа, б. 11.

157) У 1861—62 гг. музэй быў перавезены ў Маскву.

158) АШ, § 68 (Н. Бокачевъ. Опись русскихъ бібліотекъ, СПБ, 1890 г., б. 44; Н. Мурзакевичъ. Исторія гор. Смоленска, 1903 г., б. 16).

159) Н. Н. Улащик. Очерки по археографии и источниковедению истории Белоруссии феодального периода, АН СССР, Москва, 1973 г., бб. 26 і 27.

160) АШ, § 253е.

161) АЗР, т. 1, бб. I—II і т. 4, 1851 г., б. V.

162) Там-жа, т. 1, б. I.

архіў у Пецярбург быў перавезены Галоўны архіў Вялікага княства Літоўскага із Літоўскай Мэтрыкай, дзе пазней дакументы ягоныя былі падзеленыя паміж Маскоўскім архівам Міністэрства юстыцыі, Маскоўскім Галоўным архівам міністэрства замежных спраў. Пецярбурскай Публічнай бібліятэкай, Румянцаўскім музеем¹⁶³ і іншымі міністэрствамі й установамі.¹⁶⁴⁾ У 1799 г. Прусія, якой, паводля ўмовы із Расеяй і Аўстрый, у 1795 г. была аддадзеная паўночна-заходняя Горадзеншчына із Беластокам, атрымала 1.200 беларускіх актавых кніг і к. 1.500 пасобных дакументаў і звязкаў, спаміж якіх было болей за 900 дакументаў, што нат на тычыліся тэрыторыі, далучанай да яе.¹⁶⁵ Пасля Тыльзіцкай ўмовы 1807 г., калі аддадзена Прусіі частка Горадзеншчыны была далучаная да Расеі, акты гэтыя із Прусіі былі вернутыя ў... Каронны архіў у Варшаву.¹⁶⁶

Архіў зачыненага ў 1832 г. Віленскага ўніверситету (был. язуіцкай акадэміі), разам з архівамі Ігнатоўскай, Сыніпіскай і Горадзенскай калегіяў, у 1832 г. із Вільні былі вывезеныя ў Міністэрства народнае асветы ў Пецярбург.¹⁶⁷ У 1837 г. Горадзенскі губэрнатор із двара Сапегаў у Дзярэчыне, сканфіскаванага за ўдзел князя ў паўстанні 1831 г., частку архіва пераслаў Пецярбурскай Архэографічнай камісіі, а другую частку — Пецярбурскай Публічнай бібліятэцы.¹⁶⁸⁾ (У архіве Сапегаў, апрача іншых матар'ялаў, у 1819 г. былі 232 тамы дакументаў 1227—1760 гг.¹⁶⁹⁾ У 1845 г. у Пецярбурскі Сынадальны архіў быў дастаўлены архіў беларускіх вуніяцкіх мітрапалітаў¹⁷⁰⁾ із дакументамі ад 1470 г.

Вывазы цэльых бібліятэк запачатковала бібліятэка Магілёўскага архіяпіскапа Варлама (Шышацкага), у 1813 г. арыштаванага й сасланага, на загад цара Аляксандра I, за пераход ягоны ў 1812 г. на бок адноўленага Вялікага княства Літоўскага й Напалеона. Бібліятэка архіяпіскапа (у 1823 г.) была забраная ў Пецярбурскую духоўную акадэмію.¹⁷¹⁾

163) Н. Янчук, бб. 61—62; Памятная книга Сънатского архива, СПБ, 1913 г., б. 23; ЭС, т. 19, б. 200; АШ, § 41.

164) Праф. М. Доўнар-Запольскі. Старыя беларускія архівы за межамі БССР — СБК ПЗБАА, Рэфераты, бб. 31—52 і Рэзалюцыі, бб. 5—6.

165) Памятная книга..., б. 24; ЭС, т. 19, б. 199.

166) Иконниковъ, т. 1, кнг. 1, бб. 464—465.

167) Там-жа, т. 1, кнг. 2, б. 953.

168) Там-жа, т. 1, кнг. 1, бб. 258—259; т. 1, кнг. 2, бб. 1237—1238; АШ, § 77.

169) Там-жа.

170) Там-жа, т. 1, кнг. 1, б. 467.

171) Там-жа, б. 732. Паводля іншага крыніцы (Сборнікъ Императорскага русскага исторыческага общыства, т. 139, СПБ, 1912 г., б. XXXVIII), частка

Бібліятэка зачыненай у 1820 г. Полацкай язуцкай акадэміі ў 1830 г. была падзеленая паміж Пецярбурскай Публічнай бібліятэкай («всё рѣдкія и раскошныя изданія»¹⁷²) — 177 тт. кніг і 106 рукапісаў¹⁷³), Пецярбурскім (6.260 тт.) і Маскоўскім (454 тт.) універсytэтамі,¹⁷⁴ бібліятэкай Галоўнае ўправы духоўных спраў «иностранныхъ исповѣданій» у Пецярбургу (3.056 тт.),¹⁷⁵ Полацкім кадэцкім корпусам (2.080 кніг),¹⁷⁶ эвакуяваным у 1-ую сусьветную вайну із бібліятэкай у г. Сімбірск,¹⁷⁷ і г. д.¹⁷⁸ Бібліятэка зачыненага Віленскага ўніверсytету (был. язуцкай акадэміі, к тому часу мела 51.837 тт.) у 1835 г. была падзеленая паміж Пецярбурскай Архэаграфічнай камісіяй (рукапісы гістарычнага зъместу¹⁷⁹), Пецярбурскай Публічнай бібліятэкай (усе іншыя рукапісы¹⁸⁰), Харкаўскім (4.374 кнігі¹⁸¹) і Кіеўскім (7.819 кніг¹⁸²) універсytэтамі, і г. д.¹⁸³)

Сканфіскаваная (разам із архівам) Дзярэчынская бібліятэка Сапегаў у 1837 г. была перасланая Пецярбурскай Публічнай бібліятэцы.¹⁸⁴ Бібліятэка Віленскай рынакатализцкай акадэміі, кнігі якой (30.000 тт. у 1835 г.) паходзілі із бібліятэк былых язуцкай акадэміі й Галоўной каталіцкай сэмінары ў Вільні, у 1842 г. была перавезеная, як і сама акадэмія, у Пецярбург;¹⁸⁵ прычым, 862 тт. зъ яе адразу былі перададзеныя Кіеўскаму ўніверсytету¹⁸⁶), а рэшта ў 1927—28 гг. — Бібліятэцы АН СССР у Ленінградзе.¹⁸⁷ Бібліятэка был. Полацкай вуніяцкай сэмінары (мела болей за 10.000 тт., спаміж якіх і стародрукі) у 1900 г., на загад Пецярбурскага Сыноду, вывезена із Віцебска ў Кіеўскую духоўную акадэмію.¹⁸⁸

У 1915 г. із Шчорсаў у Кіеў (у бібліятэку ўніверсytetu) былі эвакуяваныя бібліятэка й архіў графаў Храбтовічаў.¹⁸⁹

«богатай бібліотекі Варлаама» ў 1823 г. была перададзена Чарнігаўской духоўной сэмінары.

¹⁷²) ЭС, т. 3, б. 792.

¹⁷³) Императорская Публичная бібліотека за стольство, СПБ, 1914 г., б. 107.

¹⁷⁴) В. П. Вікентьевъ. Погоцкій кадетскій корпусъ, Погоцкъ, 1910 г., бб. 44—45.

¹⁷⁵) Там-жа, б. 45.

¹⁷⁶) Там-жа, бб. 44—46.

¹⁷⁷) АШ, § 70.

¹⁷⁸) Вікентьевъ, бб. 44—46.

¹⁷⁹) АШ, § 72.

¹⁸⁰) ЭС, т. 3, бб. 790 і 806.

¹⁸¹) Иконниковъ, т. 1, кнг. 2, б. 953.

¹⁸²) Там-жа.

¹⁸³) АШ, § 72.

¹⁸⁴) Там-жа, § 77.

¹⁸⁵) АШ, §§ 72 і 82; Иконниковъ, т. 1, кнг. 2, б. 953.

¹⁸⁶) Иконниковъ, т. 1, кнг. 2, б. 944.

¹⁸⁷) Кніга, сб. 10, б. 278.

¹⁸⁸) АШ, § 110.

¹⁸⁹) ІВК ПЗВАА, Пратакол, б. 25.

Шмат помнікаў старога пісьменства, якія ў XIX—пач. XX ст. былі сабраныя ў Беларусі ў прыватныя й дзяржаўныя зборы, з часам трапілі ў бібліятэкі й архівы Рasei й Польшчы. Збор праф. Віленскага ўніверсytету М. Баброўскага, ведамага зъбіральніка беларускіх і іншых славянскіх рукапісных і стародрукаваных кніг, у сяр. XIX ст. часткова дастався ў бібліятэку графаў Замойскіх у Варшаву, а часткова — у бібліятэку АН у Пецярбург¹⁹⁰); зборы юрыдычных актаў І. Грыгаровіча,¹⁹¹ П. Якубовіча,¹⁹² А. Старажэнкі,¹⁹³ Хадаровіча¹⁹⁴) — у Пецярбурскую Архэографічную камісію.

Збор кальвінскага пастара ў Слуцку Юльляна Бэргэля па съмерці ягонай († 1885 г.) быў прададзены антыквару Ігелю ў Кракаў, скуль пасъля перапрадажу частка яго трапіла ў бібліятэку Асалінскіх у Львове. «У гэтым выдатным зборы рэдкіх кніг... быў камплект старадаўных Любчансіх, Ракаўскіх... Слуцкіх, Нясьвіскіх, Менскіх... Берасьцейскіх, Еўеўскіх... Заблудаўскіх, Супрасльскіх... Віленскіх і іншых друкаў. Да таго-ж — разнастайны збор многіх цікавых старых рукапісаў» (Biblioteka Warszawska, 1885, т. 3). Из 1.500 кніг збору 40 ня былі ведамыя бібліографії.¹⁹⁵ Збор менскага архэоляга Г. Татура¹⁹⁶ па ягонай съмерці ў 1907 г. быў распрададзены прыватным асобам,¹⁹⁷ невядомым для навукі.

Бібліятэцы АН у Пецярбургу ў 1908 г. быў перададзены збор рукапісаў, актаў і старых кніжок, якія некалі вывезіз Жыровіцкага й іншых манастыроў Беларусі яп. Павел (Дабрахатаў), былы выкладчык вуніяцкай (1837—39 гг.), а потым праваслаўнай (1839—45 гг.) духоўнай сэмінары ў Жыровічах. Найбольшая каштоўнасць гэтага збору — к. 3.000 дакументаў (зь іх па-над 30 пэраграмінных), сшытых у болей за 50 кніг; усе з гісторыі царкви Тураўшчыны й Піншчыны XVI—

¹⁹⁰) П. О. Бобровскій. М. К. Бобровскі — Руская старина, т. 62, 1889 г., бб. 618—621; Исторический очерк и обзор фондов Рукописного отдела Библиотеки Академии наук, Москва—Ленинград, вып. 2, 1958 г., бб. 100—101.

¹⁹¹) Иконниковъ, т. 1, кнг. 1, бб. 259 і 519.

¹⁹²) Там-жа, т. 1, кнг. 2, бб. 1337—1338.

¹⁹³) Там-жа, т. 1, кнг. 1, б. 266.

¹⁹⁴) Там-жа, б. 267.

¹⁹⁵) Мальдзіс. Съляды продкаў..., бб. 12—13 (A. Jelski. Wiadomość o bibliotece Juliana Bergela, pastera w Ślęscie, пасъля 1883 г.).

¹⁹⁶) Г. Татур усё сваё жыццё зьбіраў з цэлае Беларусі розныя помнікі беларускай старожытнасці, а ў тым і пісьменства. Збор ягоны ў 1907 г. быў ацэнены на 200.000 рублёў.

¹⁹⁷) АШ, § 200; Л. Аляксеяў. Вяртаючы народу мінулія стагодзьдзі... — Польмія, 1969 г., № 12, бб. 194—195.

XVIII ст.ст. (пераважна — цэлыя архівы выдатнейшых манастыроў).¹⁹⁸⁾

У 1915 г. углыб Рasei быў вывезены рука-пісны збор Віленскай Публічнай бібліятэкі, пасыль чаго неўзабаве і ў СССР і замежамі зъявіліся паведамленыні аб нібыта ягонай гібелі.¹⁹⁹⁾ У гэты самы вялікі ў Беларусі збор рукапісных і старадрукаваных кніг у XIX ст. было сабрана із Турава, Полацка, Воршы, Вільні, Супраслья (к. 100 рукапісных кніг²⁰⁰⁾) і шэраг старадрукаў, у 1877 г., Наваградка, Магілёва, Слуцка, Віцебска, Жыровічаў, Нясьвіжу, Пінска, с. Дзяляткавічы Слонімскага пав. і іншых гарадоў і сёлаў Беларусі некалькі сот кніг XI—XVIII ст.ст. у царкоўнаславянскай і беларускай мовах, шмат старадрукаў у лацінскай мове, а таксама багатая калекцыя дакумантаў XII—XVIII ст.ст. (Із ужо згадванага намі архіву князёў Сапегаў у Дзярэчыне сюды ў 1858 г. была перавезена рэшта — «каля 200 пудоў» — юрыдычных актаў, якія па канфіскацыі іх перахоўваліся ў Горадзенскай Палаце дзяржаўных маёманьцяў²⁰¹⁾.

Тады-ж у Расею былі вывезеныя Віленскі й Віцебскі Цэнтральныя архівы старажытных актаў.²⁰²⁾ Абодва яны былі створаныя для перахоўвання дакумантаў ад найдаунейшых часоў да 1799 г. уключна: у Віленскім (засн. у 1852 г.²⁰³⁾) — з губэрні ў Віленскай, Горадзенскай, Ковенскай і Менскай (г. зн. із былых Віленскага, Троцкага, Берасцейскага й Менскага ваяводзтваў), а ў Віцебскім (засн. у 1862 г.²⁰⁴⁾) — з губэрні ў Віцебскай і Магілёўскай (былых Віцебскага,

198) Е. Ф. Карский. Бѣлорусы, т. 2, вып. 3, Варшава, 1912 г., б. 300; Жукович, б. 244; Исторический очерк и обзор фондов..., бб. 112—114.

199) Е. Ф. Карский. Славянская кирилловская палеография, Ленинград, 1928 г., б. 16; R. Eisler. Die misionische Unabhängigkeit, Heidelberg, v. I, 1929, б. 23.

200) Добрянскій, б. XVII.

201) М. О. Кояловичъ. Западно-русская археографическая издания — Журналъ Министерства народного просвещенія, СПБ, 1872 г., № 2, б. 248.

202) АШ, § 114 (В. Смолка. Пагіbel старасьветчыны — Часопіс Міністэрства Беларускіх Спраў, Коўна, 1919 г., № 1); LE, т. 1, б. 247. (У Вільні былі пакінутыя актавыя кнігі толькі з XVIII ст.).

203) У вакону яго быў пакладзены архіў Галоўнага tryбуналу віленскай кадэнцыі, куды ў 1837 г. быў перададзены архіў Скарбовага tryбуналу, зь Менску перавезены архіў Галоўнага tryбуналу менскай кадэнцыі, а ў 1840 г. — Троцкі архіў (R. Mienicki. Archiwum akt dawnych w Wilnie, Warszawa, 1923, бб. 1, 2, 19, 20).

204) Пачатак яму далі 1002 справы, перададзеныя із Архіва Віцебскага, Магілёўскага й Смаленскага генэрал-губэрнаторства, ліквідаванага ў 1855 г. (Улащик. Очерки по археографии..., б. 173).

Полацкага, Мсьціслаўскага ваяводзтваў і Інфлянтаў, далучаных да Вялікага княства Літоўскага ў 1561 г.). Да 1863 г. у першы зъ іх было зъвезена із 140 розных архіваў 18.248 актавых кніг ці звязак, некаторыя зъ якіх мелі болей за 1.000 аркушаў дакумантаў.²⁰⁵⁾ Другі, які пазней, у 1903 г., быў перавезены ў Вільню й далучаны да Віленскага, у кан. XIX ст. меў 1.896 кніг.²⁰⁶⁾

Наагул, паводле заявы намесніка загадчыка Цэнтраархіву БССР, «усе цікавейшыя архівы зъ Беларусі былі забраныя ў цэнтар Расеi... Каля 70 фондаў, якія склаліся на Беларусі, былі вывезеныя».²⁰⁷⁾

Уцалелая ад рабункаў вайны ў рэвалюцыі частка рукапісаў, друкаў і дакумантаў музею А. Ельскага, заснаванага ім у 1864 г. у сваім двары Замосьце к. Смалявічаў²⁰⁸⁾ (у музеі, сярод іншых экспанатаў, быў збор кніг к. 7.000 із рэдкімі беларускімі выданнямі й к. 20.000 рукапісаў²⁰⁹⁾, у 1919 г. вывезена ў Варшаву (у Нацыянальную бібліятэку й Галоўны архіў старажытных актаў²¹⁰⁾ і Кракаў (у бібліятэку Ягайлаўскага ўніверсітэту²¹¹⁾).

І г. д.²¹²⁾.

205) М. Улашчык. Віленская археографічна камісія — Польмя, 1971 г., № 5, б. 248. Пра багацьці актавага матар'ялу ў Віленскім Цэнтральным архіве могуць даць некаторае ўяўленыне падлікі Улашчыка, паводле якіх адзін із архівараў гэтага архіву, I. Спрогіс, за 50 год свае працы ў архіве (1865—1915 гг.) перагледзеў і перацытаў к. 1.800.000 аркушаў дакумантаў (Улащик. Очерки по археографии..., б. 103). І гэта толькі якаясь іхная частка.

206) R. Mienicki. Archiwum akt dawnych w Witebsku, Warszawa, 1939, бб. 23—24.

207) М. Мялешка. Архіўная справа ў БССР да сучаснага моманту — ІБК ПЗБАА, Рэфэраты, б. 61.

208) Ліст Ф. Багушэвіча да Я. Карловіча за 2/14. XII. 1891 г. — Ф. Багушэвіч. Творы, Мінск, 1967 г., б. 187; М. Гарэцкі. Гісторыя беларускага літэратуры, Вільня, 1921 г., б. 101; А. Мальдзіс. Творчое прабаціства, Мінск, 1966 г., б. 150.

209) Польмя, 1971 г., № 3, б. 245.

210) Час. «Крывіч», Коўна, 1925 г., № 10/2, б. 108; Encyklopedia powszechna Ultima Tule, t. 5 Warszawa, 1933, б. 176; А. Мальдзіс. Пошуки, пошуки... — ЛІМ за 12. VII. 1963 г.; яго-ж: Падарожжа ў XIX стагодзьдзе, Мінск, 1969 г., бб. 162—167.

211) Мальдзіс. Тры месяцы..., бб. 222 і 228.

212) Е. Ф. Карский. Бѣлорусы, т. 3, вып. 2, Петроградъ, 1921 г., бб. 239—240; АШ, §§ 78, 80, 92, 219, 224 і 254; А. Ясенеў. Навуковае значэнье Віцебскага аkrugovага аддзелу Цэнтральнага архіву БССР — ІБК ПЗБАА, Рэфэраты, б. 69 і наст.; Иконниковъ, т. 1, кніг. 1, б. 259.

Памылкі друку в артыкуле «Лес помнікаў старога беларускага пісьменства» в «Божым Шляхам» № 1/139 на бач. 28.

Дарога

СЛОВА АБ ПАКУЦЕ

(Увага: Можа таму так называецца, што людзі сядзяць паасобку — па кутох: моляцца, твораць рахунак сумленьня, разважаюць аб апошніх справах чалавека. Гэта ёсьць адначасна і прыгатаванье да съмерці, якое завяршаецца сповядзяй і Святой Камуніяй).

Благаславім цярпеньне: трэба яго любіць і асьвячачь... нават і пахваляць. — Каб лепши і з карысцяй перайсьці праз лекцыю цярпеньня, трэба ўчытацца ў праграму, якую выпісаў апостол Павал: цешыцца надзеяй, пераносіць прыкрасыці, трываша у малітве.

Пакута — гэта сцежка, што вядзе да Жыцця. Як ты капаеш яму, каб укінуць туды ўсялякую нечысьць, так у пакуце пахавай сваю недбайласць, свае правіны і грехі. Так агароднік закопвае пад фруктовыя дрэвіны гнілія фрукты, сухое лісцё і адпады. Гэтак усё марнае або шкоднае пойдзе на карысць і прынясе плод. Дык вучыся даваць сілу з заняпаду, а са съмерці да жыцця.

А Хрыстос яшчэ ня жыве ў табе. У тваіх мутных вачах бачыцца толькі няясны абрэз Ягонаі постаці. Мусіш ачысьціцца праз пакору і пакуту, дык тады вернеш сабе яснасьць вачэй і чистую любоў Збавіцеля. І пазнаем Яго ў сабе — гэта Ён Самы!

А Хрыстос цярпеў, каб споўніць волю Айца... Ты таксама жадаеш выкананьце волю Найсвяцейшага Айца, ідуучы съследам Хрыста-Настаўніка, таму ня можаш жаліцца, што ў дарозе спатыкае цябе цярпеньне.

Скажы свайму целу: «Ты мусіш быць маім слугою, а не я тваім!» А як людзі баяцца пакуты! Каб тое, што робяць, каб падабацца съвету, дый рабілі ў съвятой інтэнцыі, з думкаю аб Богу — о, колікі мы мелі бы съвятых сярод нас, вялікіх съвятых!

Аднак ты плачаш з гора? Ня стыдайся сълёзаў. И мужчыны плачуть у самоце, перад самым Богам. «Я ў ночы, — гаварыў Давід, — съязьмі ablіvaю маё ложа». Гэтымі гарачымі съязьмі зможаш ачысьціцца сваё прошланае жыццё і накіраваць жыццё цяперашніе да Бога.

Я жадаю, каб ты быў шчаслівы на зямлі. Але ня будзеш шчаслівы, калі ня збудзеш

страху перад цярпеньнем. Пакуль мы — ў «дарозе», дык у цярпеньні родзіцца шчасльце.

О, як прыгожая справа — аддаць тут жыццё дзеля там-таго жыцця ў небе! Калі ты зразумеў, што цярпеньне ў души і ў целе, ачышчаюць цябе і маеш заслугу ў Бога, дык багаславі гэтыя крыж ад Бога!

«Дай вам, Божа, здароўе!» Так жабракі ў нас гаварылі, дастаўшы ахвяру. Але ж ня ўсё шчасльце ў здароўі цела.

Калі мы з добрай волі і шчодра прыймаєм пакуту, Хрыстос нам заплаціць сваей ласкай, што ахвотна прыймет крыж, які нам пасылае.

Ня шмат варта пакута, калі ня прыймеш цярпеньня. І ці ты байшся пакуты? той пакуты, якая табе паможа здабыць вечнае шчасльце?... Але ты сам бачыш, як людзі, каб ратаваць дачаснае жыццё, паддаюцца мукам і катаванню дактароў на аперацыі. Праўда, трэба даглядаць сваё цела, але толькі ў той меры, як пераносім лютага ворага.

Калі зразумеши, што тваё цела ёсьць твайм ворагам і ворагам Божым, бо не пазваляе табе асьвяціцца, дык чаму ты так песьцішся з сабою?

Хрысьце Божа! Пры Табе мець буду роскаш у цярпеньні, буду мець яснасьць ў вялікай цемры.

Ты церпіш? Паслухай: Ягонае цярпеньне і Ягонае Сэрца ня ёсьць меншае ад нашага. Калі церпіш, дык цярпець трэба!

Сціслы пост — гэта ёсьць пакута вельмі мілая Богу. Але мы ўмеем абліягчыць сябе і мы занадта зрабіліся свабоднымі. Але гэта не памяншае табе, калі — за пазваленнем твойго спаведніка — будзеш пасыціць часцей.

Але чаму нам трэба пакутаваць? Так, трэба, бо гэта ёсьць адплата за крыва́ды (Богу і людзям), гэта ёсьць просьба і акт падзялкі і гэта ёсьць прыгатаванье да новае працы. Пакутаваць за мяне самога і за ўсіх бліжніх, за сваю Бацькаўшчыну, за сям'ю і за родных, за гэтыя край, за Царкву-Касцёл... і тысячы іншых.

Аб страшным судзе

(Духоўны верш XVII—XVIII стаг.)

Прыдзець час, і Госпад на воблацах слаўна
Прыдзець ўсіх судзіці са славаю яўна.
З войскам ангел і архангел бясчысьленных,
Святых сабор праслаўленных.
Ваструбіць архангел і мертвыі вазстануць,
А прад судам страшным нагії паўстануць.
Там убогі, і скарб многі,
Там ўладыкі, і калекі —
Усі роўна стануць.
Царые і князі бяз слуг, без адзежды,
Бяз скарбаў, бяз жаднай надзежды,
Стануць нагі, без павагі, без радзіны,
Бяз дружыны, самі сабою.
Сядзячаму на прастоле мусяць атвет даці,
Як ся справавалі бяз боскай благадаці.
Ах мой Божа, паможа
Бо шатана зла, хітра здрада.
Бо там на вымовы ня зраць,
Ні на роды, ні на парсону,
Ні на прежны свары, хто што зробіць,
Хто што стварыў, люб благое, люб тэж злое,
Яўна там будзець.
Ўся там дзэлы нашы адкрытоца яўна,
Грэшным на стыд вечны,
А верным на славу.
Што тут скрыта, там адкрыта;
Ўсё ўявіцца, аблічыцца

Там прад Твайм съветам.
Які там стыд будзець, якая срамота.
Гдзе яўна там будзець, злым злая работа.
Ні сказаці, ні съпісаці невозможна,
Бо ня ложна там ся то станець.
Патом Гасподзь крыкнець на злых:
Адышдзіце, а праклятыя людзі, да пекла ідзіце!
Ў якім страсе і вужасе будуць элі,
Егда тыі слова услышаць.
А напотым Госпад ліцем добразначным
Вазэрць на святых.
А голасам ўнятным ім прамовіць
І так ім мовіць: маі друзі, маі слузі, ка мне
прыдзіце!
Насьледуйце царства і вечную радасць.
Ні сказаці, ні съпісаці невозможна,
Бо ня ложна там ся то станець.
Міласердны Божа, даждзь нам памінаці
Ўсягды суд Твой страшны, а не саграшаці.
Тут карай мя, тут зымрай мя!
Адверзі злых, бо съмех там будзець прад цэльым
съветам.
Кроў Твая съвятая з рук, з рэбр, з ног пралітая.
Няхай будзець тою злосць наша амытая.
Ў тым надзею і я мею,
Жэ ачысьціць і услышыць мяне грэшнага.

Рэлігійная маніфэстацыя ў Лёндане

Як бараніць ненароджаных ад забойства?.. На зарганізаваным паходзе ішло да 90 тысяч народа ў пратэсце з усіх Англіі і Валіі. Нясумленныя лекары праводзяць перарыванье цяжарнасьці жанчын і съмерць ненароджаных дзяцей. У паходзе дэлегаты несылі букеты белых кветак на знак жыцця, а кідалі кветкі перад дэзвярмі прэм'ера Вільсанана на Довнінг Стрыт. Цяперашні ўрад успамагае рух-перарываць цяжарнасьць!

Маладая матка чацвярых дзяцей, Эдвіна Фогт, прамаўляла супраць страху жанчын, каб не траціць кватэраў і аб браку працы дый труднасьцях выхаванья дзяцей і наконт брутальнасьці мужчын. — Аднак усе такія цяжары не даюць права на забойства сваіх, родных-ненароджаных дзяцей, бо ўжо гэта людзі!..

А малады француз прамаўляў аб 20 тысячах лекараў у Францыі і аб тысячах мэраў з французскіх гарадоў: яны адмовіліся памагаць ураду ў праекце перарыванья цяжарнасьці і таму праект у Францыі праваліўся!

А прамоўца Муггерыдж казаў: «Нельга аблігашаць сабе жыцця праз съмерць-забойства сваіх дзяцей!» Камуністы арганізавалі контр-маніфэстацыю, але гэтая ім не ўдалася!..

(Ад рэд.). Калі наш рэдактар прыбыў у Лёндан у 1960 годзе, дык да гэтага часу зауважыў у Лёндане відавочны спадак ліку дзяцей. Словам, Лёндан пусташэе: з 10-ці калісці мільёнаў ужо даходзіць да 7-мі! Дык ня ведама, да чаго дайшоў бы? Але палажэнне ўратаваў афрыканскі Амін, які выкінуў у Англію масу ангельскага і азіяцкага насельніцтва: гэтыя прыбылі з вянкамі дробных дзяцей і ажывілі заміраючы наш горад. — Прычынай бязлюдзьдзя становіцца тут практика бязстыдных лекараў, якія, ратуючы людзей старых, забіваюць ненароджаных!.. Ганьба лекарскому стану і прызванью дый цяжкі грэх супраць Божае запаведзі: «Не забівай!»

а. Я. Г.

Весткі аб рэлігіі ў Летуве

Няма чаго тайць — плынуць сумныя весткі: усё народнае тут заглушаецца, а ўсё савецкая узносіцца. Стараюцца выхаваць моладзь у духу матэр'ялізму і бязбожнасці: вечная пропаганда супраць рэлігіі і забараняюць бацькам, каб ня мешкалі «выхаваць новага чалавека» праз школу, каб стаў малады чалавек «савецкім патрыётам».

Вядуць востры нагляд над святаром, якую гаворыць казань? Наогул пра самога святара: аб ягоным харктары; аб чым гаворыць, ці мае плян, колькі часу мае казань, да каго звертаецца ў навуцы? і г. д. Колькі прыходзіць людзей у касьцёл, якія маліты ў касьцеле, якія кніжкі ў руках? Ці сипяваюць і што? Колькі ў касьцеле мужчын, жанчын, моладзі і дзяцей? ..

Ці ёсьць арган, якія абрэзы, як убрани аўтар? Як святар адносіцца да людзей і людзі да яго? Ці мае святар радыё, тэлевіzar, телефон, газеты якія і кніжкі? Ці бывае ён у тэатры і ў кіно? Ці гаворыць з дзецьмі? ..

У якім стане касьцёл і будынкі? Якія аздобы ў касьцеле? Ці бывае працесія і з чым? Ці ёсьць родная мова, званы, харугвы, ліхтары і інш.? Якія малюнкі, ці ёсьць электрыка, як доўга трывае набажэнства? А нават ці мае святар і касьцельныя радыя машынкі да пісаныня і якога шырфту. (Прысылаць абразчыкі друкў). Даць нумары і фабрычную марку машынак!»

Вельмі пільна, каб дзеци ня прыслужывалі ў касьцеле і падыходзілі да аўтара! Калі хто памагае пры касьцеле ў рамонце, або будынках, дык праганяюць і забараняюць. Прокурор гор. Таўрогі выклікаў жанчыну, што напраўляла касьцельную адзежу і бляізну, каб ня съмела гэтата рабіць», «бо перавядзём цябе на казённы хлеб», значыць, у турму. А адным месцы старая жанчына прадавала крыжыкі, абразікі, ражанцы, — як выходзіў народ з касьцёла, дык міліцыя адабрала увесь «тавар», а самую хацелу арыштаваць, але хітрай баба зручна скавалася ў народзе.

Вучням у школах даеца вымога адказаць на дзесяткі пытаньняў на пісьме: «Ці веруць твае

бацькі? Ці моляцца у хаце? Ці бывае у вас свята? Ці жагнаюцца вашыя прыстале? Ці ёсьць абрэзы? Ці ты верыш у Бога? Ці молішся? Ці быў у першай споведзі? Калі быў апошні раз у касьцеле?» і г. д.

*

У Летуве яшчэ ёсьць у г. Каўнасе духоўная семінарыя, але пастаўлена граніца, колькі можна прыніць кандыдатаў? На кожны год іншыя варункі: 5, 6 — да 10-ці кандыдатаў. Таму, значыць, не хапае духавенства, бо паміраюць, хвароюць або забароненыя (пакараныя) святары, дык паraphві астаюцца без пробашча і гэтак зияўляеца аказія зачыніць съвітыно. Такая палітыка атэізму, хоць выхваляюць у Летуве «свабоду» рэлігіі...

Кнігі Святога Пісма паволілі надрукаваць у незначнай колькасці; аднак прадажа была агранічаная — па пару кніжак на паraphвію; а кнігі з друкарні недзе пагінулі? За граніцу лягчай было выпісаць, чым на месцы ў Летуве...

Дзейныя веручыя трапляюць пад розныя арышты і суды; але заўсёды суд паказвае іншыя прычыны, каб ня выказываць рэлігіі.

Пратэсты веручых людзей і просьбы ў спраўах рэлігіі ня прыймаюцца пад увагу: урады не даюць ніякага адказу. Скаргі падпісаныя дзесяткамі тысяч людзей выклікалі рэзананс адваротны — прасьлед тых, хто падпісываў.

За часам царскіх у Расеі прац доўгія гады вяліся націскі прасьлед Каталіцкага Касьцёла, асабліва ў гадох ад 1825 да 1905-га, аднак Савецкі Саюз ня толькі не зыняў царскага рэжыму, але яго бязъмерна узмоцніў. На дзіве, некаторыя спосабы прасьледу — пад уплывам атэізму, бальшавізму пераняў ад царскіх дыктатуры і яшчэ з горшым націскам, карамі і уніжэннем рэлігіі! Прыйм тасуецца цынічнае лгарства, аб «свабодзе» веры, набажэнстваў і пракананьняў. Нават самі бязбожнікі наследуюць набажэнства і цэрэмоніі рэлігіі прафаслаўнай і каталіцкай пры аказіі хрэзьбінаў, шлюбоў і паховінаў, — так называныя «савецкія паніхіды» і інш. Гэтак чорт убіраеца ў духоўныя рызы, але вядзе на пагібель ...

Я. Жмогус

З агульнаага царкоўнага жыцця

ЛІТУРГІЯ ДЛЯ ДЗЯЦЕЙ: У канцы мінулага году Апостальскі Пасад выдаў дырэктывы адносна съвятой Літургіі (Імшы съв.) ДЛЯ ДЗЯЦЕЙ, якія нідаўна прыступілі да съв. Камуніі (Прычастыя), або да яе рыхтуюцца. У гэтым узроście дзеци ўжо карыстаюцца съвятымі Тайнамі (Сакрамантамі), асабліва съв. Літургіяй,

якая ёсьць цэнтрам і крыніцай хрысьціянскага жыцця. Таму вялікая спраўа і важная вельмі, каб дзеци найраней навучыліся правильна і з прыемнасцю учаснічаць у Літургіі, каб прывыкалі да яе — аж да таго, што ўжо самі пажадалі бы хадзіць на Імшу ў працягу жыцця — бяз ніяке прыгнукі. Інакш яны трацяць да на-

бажэнства ўсялякую ахвоту і перастаюць хадзіць да касыцёла (ці ў царкву).

Вось гэтай мэце і служыць успомнены ДАКУМАНТ, у якім гаворыща, што трэба рабіць, каб найбольш прыблізіць съв. Літургію дзеям. Перад усім трэба, колькімагчыма, учыніць яе для дзяцей зразумелай і таму пазволена ўвесыці некаторыя зъмены, каб дастасаваць да дзіцячаго розуму і пачуцьцяў; аднак нельга адмняніць сутнасці і вынаходзіць «новы абрад». Для прыкладу: некаторыя малітвы і слова, якімі съвтар зъвертаецца да дзяцей у пачатку съвятой Літургіі, а нават часам і ў сярэдзіне, можна замяніць больш зразумелымі, але захоўваючы іх зъмест. Нясутныя сказы і слова, якіх нельга выразіць для дзяцей, пазваліяеца зусім апусьціць. Чытаныні Святога Пісьма ў выпадку патрэбы можна замяніць больш для дзяцей адпаведнымі і зразумелымі, асабліва тымі, што адносяцца да дзіцячага жыцця, стасоўна да літургіі дня. Тоё самае адносіцца да пасльмаў і гімнаў, якія дзецы съпяваюць ці рэцытуюць. Ня можна зъмяніць таго, што адказываеца съвтару; а гэта таму, каб дзецы малі і ўмелі разам маліцца са старшыні і бываць на агульным набажэнстве. Усе людзі маюць вялікі абавязак, ка-

го гэта датычыць, систэматычна выяснянець дзеям съв. Літургію.

Але дзецы павінны ня толькі разумець съв. Літургію, як і съвядома дый актыўна ў ёй учаснічаць. Трэба іх якнайбольш у ёй заняць. Таму яны съпяваюць несыні, рэцытуюць пасльмы самі, або з дарослымі: чытаюць съв. Пісьмо, прыносяць-падаюць дары (хлеб і віно) на аўтар, ідуць съпяваючы ў працэсі да съв. Камуніі і г. д. Яны таксама іграюць на сваіх інструмантах, якія, як і сама музыка, павінны адпавядаць духу съв. Літургіі. — Усё мае быць як найбольш датасавана да умысловасці, пачуцьцяў і духовых патрэбаў дзяцей. Гэта ёсьць так важная справа, што, калі сам съвтар не пачуваўся бы здольным гаварыць да дзяцей, дык яго можа замяніць чалавек съвецкі, да гэтага адпаведна прыгатаваны і таленавіты. Калі ж дзецы бываюць толькі самі на съв. Літургіі, дык іхны удзел у ёй яшчэ павялічваецца больш!..

Як датасаваць съв. Літургію да ўчастніцтва ў ёй дзяцей, аб чым ідзе мова ў Дакуманце, разашаюць Біскупы або Кангрэсы Біскупай. Прадбачыцца апрацаваньне спэцияльнага Імшалу, значыць, кнігі з тэкстамі і прыпісамі для Літургіі дзяцей.

Новы абрад Сакраманту (Тайны) Споведзі

У лютым г. г. ў Ватыкане апрацаваны быў новы абрад Споведзі — «Парадак Пакуты». Прыпомненая навука Царквы аб Сакраманце Споведзі (Пакуты) і пэдаюцца трыв спосабы, як адпраўляць Таямніцу Пакуты. Даўней гаварылася: «Адбываць Споведзь», а цяпер ужываеца слова паважнейшае — «Адпраўляць» або «Цэлебраваць» — так як і съв. Літургію. Так падкрэслены літургічныя характар гэтага Сакраманту Пакуты-Споведзі.

НАВУКА ЦАРКВЫ АБ СПОВЕДЗІ: Гэты Сакрамант устанавіў Сам Ісус Хрыстос: даў Апосталам і іхнім наследнікам уладу адпуштаць грахі, кожучы: «Кamu адпусціце грахі, таму яны будуть адпушчаны, а каму затрымаецца, таму будуть затрыманыя». (Ін 20, 23). Гэту ўладу Апосталы пераказалі Біскупам, а Біскупы даюць уладу Святаром. Біскупы і Святары выконваюць гэту ўладу ад імя Са-мога Бога і ад імя Царквы. Так Сакрамант Пакуты зъяўляеца доказам вялізарнай Дабраты і Божага Міласрдзя. У Пакуте чалавек атрымлівае адпушчэнне грахоў і поўны супакой сумлення, абы толькі выказаў перад сваім спавядніком шчыры жаль і пастанову паправы жыцця, як і адплату Богу за абрэзу і людзям за крыгуду.

Сутныя часткі Пакуты: жаль за грахі, пастанова паправы жыцця, — вынаграджэнне

Богу і людзям, вызнаныне грахоў перад спавядніком і разграшэнне ад грахоў (абсалюцыя). Значыць, найважнейшая справа: жаль і паправа жыцця — наварот да Бога! Таму гэта самая сутная справа Пакуты, бо і дзеля гэтага Бог чалавеку адпускае грахі, калі б чалавек ня выка-наў іншых варункаў, напрыклад, не адбыў спо-ведзі праз нястачу часу — у выпадку рагтоўнае съмерці, ці ня было доступу да съвтара. Але пры недахваце першых умоваў (жаль і паста-нова направы) Споведзь была бы няважнай!

Трэба моцна падкрэсліць пазытыўны вынік Пакуты: нятолькі адпускаюцца грахі, але Споведзь яднае нас з Богам і з Царквою і таму называеца Сакрамантам Паяднаннія! Паяднанне аднаўляе сувязь з Богам і з Царквою, што зрывается цяжкімі грахамі: адраджаеца душа ў Божай ласцы. Другі вынік Сакраманту Пакуты — гэта ягоныя характеристы грамадзкі. Раней Споведзь адбывалялася індывидуальна. Цяпер паводле новага парадку:

1) Першы спосаб. Як і даўней, кожны чалавек можа папрасіць аб споведзь і атрымаць разграшэнне — адзіночна.

2) Другі спосаб: Прыйдзяць грамада людзей і яны разам рыхтуюцца да споведзі: чытаюцца супольна малітвы уступныя; пасльня узбуджаецца разам жаль за грахі; зрабіўшы рахунак сумлення дый моцную пастанову паправы. Гэта

найлепші — пад кірункам съятара. Тады самую споведзь кожны адпраўляе сакрэтна-індывідуальна. Тады супольна малітвы, падзяка Богу і съятарскае багаславенства. Далучаеца чытанье Св. Пісьма перад споведзяй, а і паслья, як магчыма, калі бывае многа людзеў.

3) Трэці спосаб: У выпадку, калі грамадзіща занадта шмат народу і съятар ня зможа ўсіх спавядцаць асобна, магчыма, супольна прыгатаваўшы, каб кожны атульна спавядцаць з усім

народам і атрымаў супольнае разграшэнне. — Пра гэта ўжо пісалася ў «Божым Шляхам».

*

АБ НАБАЖЭНСТВЕ ДА БОЖАЕ МАЦІ. — Нядайна у г. г. Папа Павал VI выдаў Пасланьне да ўсіх Біскупаў, у якім выказаў жаданьне апошняга Сабору; выясняючы гэтае набажэнства, заахвоціў пашыраць такое сярод вернікаў. — Аб зъмесце папскага Пасланьня даеца тут асобны артыкул у гэтым нумары часопісу...

Папская Камісія для рэвізіі ўсходняга права

Дагэтуль Каталіцкія Цэрквы розных абрадаў маюць толькі частку ўсходняга права апрацаваную ў форме кодэкса і пачверджаную Апостальскім Пасадам. Папа Павал VI паклікаў новую Камісію і даручыў ей перапрацаўць існуючыя часткі кодэкса і апрацаўць далейшыя. Заўважым, што існуе таксама Папская Камісія для рэвізіі лацінскага царкоўнага права на чале з кардыналам Фелічі, быўшым Сакратаром II-га Ватыканскага Сабору.

Старшынёй Камісіі для рэвізіі ўсходняга права ёсьць Кардынал Язэп Парэкаттіль, гіндус, абраду Малянкаррэзаў; сакратаром — Архібіскуп Клемэнт-Ігнат Мансураті, Мітрапаліт абраду Сырыйскага. Сябрамі Камісіі зьяўляюцца Патрыярхі, Мітрапаліты, Архібіскупы і Біскупы ўсходніх Цэркваў, а таксама некаторыя кіраўнікі Папской Куры. Ад беларусаў належыць да Камісіі Біскуп Ч. Сіповіч.

Дня 18 сакавіка 1974 г. Павал VI адправіў съв. Літургію ў сыкстынскай капліцы ў прысутнасці сяброў Камісіі, дыпляматычнага корпусу пры Ватыкане і розных асабістасцяў. У сваёй прамове Папа сказаў, што заданнем Камісіі ёсьць не тварыць зусім новае право, але ўпрадкаваць існуючае згодна с традыцыйнай паасоб-

Папа Павал VI адслужыў съятую Літургію

ных Цэрквай і паводле прынятых пастановаў апошняга экумэнічнага Сабору.

Камісія працавала праз цэлы тыдзень. Паседжаныні адбываліся ў новазбудаванай сино-
дальнай залі. Прамоўцы ўжывалі апрача лацін-
ской розныя сучасныя мовы. Былі прысутныя
таксама абсэрваторы розных хрысьціянскіх
Цэрквай, якія ня ёсьць у кананічнай еднасці з
Каталіцкай. Некаторыя зь іх прамаўлялі на па-
седжаньнях. Расейскі Біскуп Герман між іншым
у сваёй промове сказаў, што для яго каталікі
заходняга (лацінскага) ці ўсходнага абраду не
становіцца розніцы: усе адзінакава зъяўляюща
братамі ў Хрысьце. Украінскія і румынскія Бі-
купы гаварылі аб паложаныні іхніх афіцыяльна
«з'ліквідаваных» Цэрквай. Дух шчырасці і
хрысьціянскага братэрства выразна лунаў у за-
лі заняткаў Камісіі.

*

СУСТРЭЧА ЗЬ НЯ-ХРЫСЬЦІЯНАМІ: Сёлета
Ватыканскі Сэкрэтарыят для справаў не-хры-
сьціян сьвяткуе 10-ці годзьдзе існаваньня. Таму
наладжаны сустрэчы з прадстаўнікамі важней-
шых нехрысьціянскіх рэлігій, як з жыдоўскай,
з магамэтанскай, буддыйскай і з інш. У самой
Эўропе лічыцца 10 мільёнаў музульманаў і 3 міл.
буддыстаў. Мэтай гэтых сустрачаў мае быць:
узаемнае пазнаньне духовых багаццяў паасоб-
ных рэлігій; супраца, як рашаць праблемы сучаснага
свету і супольная дапамога ў недамогах.

Ужо адбыліся некаторыя заплянаваныя сустрэчы ў Эўропе, Азіі і ў Афрыцы. У Індый было
спаканьне з буддыстамі, на якім участвнікі
дайшлі да выніку, што цяперашні сьвет ня
толькі стварае перашкоды для веручых, у вы-
кананыні рэлігійных абавязкаў, але сваім науко-
вым прагрэсам і мадэрнай тэхнікай мог бы
ім нямала дапамагчы. Тымчасам розныя рэлігіі
павінны супольна і ўзаемна дапамагаць у патре-
бах, якія узынікаюць у матэр'ялістичнай цяпе-
рашній культуры і індыферэнтнага стылю
жыцця.

*

КАНГРЭСЫ У ЧЭСЬЦЬ ДЗЕВЫ МАРЫІ

У часе Святога 1975 ГОДУ у Рыме маюць
адбыцца два Кангрэсы: адзін сьцісла навуковы
15—25 мая; а другі будзе прысвячаны развіць-
чу набажэнства да Божае Маці 18—21 мая. Навуко-
вы Кангрэс мае тэму: «Святы Дух, а Дзева
Марыя». Другі прадставіць набажэнства да Божае
Маці у XX стаг. Папярэдня Кангрэсы ўжо
апрацавалі гэтую тэму адносна перыяду ад па-
чатку хрысьціянства да XI-га стаг.

*

ГОД ЖАНЧЫН

Ватыканскія Рады ё паведаміла, што Год 1975
присвячаны таксама жанчынам. З гэтая пры-
чыны Камісія для Справаў Жанчынаў, якая

працуе ўжо трэці гады, ня будзе зьмяніць свайго
складу і яна прыгатавала на гэты Год паважную
тэму: «Роля чалавека ў Божым пляне стварэн-
ня асобы». А таксама: «Роля жанчыны ў місіі
Царквы і месца жанчыны ў сучасным грададз-
стве — паводле дырэктывы Ватыканскага II-га
Сабору».

*

ДЫЯЛЁГ ЗЬ НЯВЕРУЧЫМІ

15 сакавіка г. г. Папа прыняў на аўдыенцыі
членай Ватыканскага Сэкрэтарыяту для Спраў
Няверучых, які ў гэтым месяцы меў сваю пле-
нэрную зборку. Папа падкрэсліў вялікае зна-
чэнне іхняе працы для Царквы, якая мае зада-
чу, паручаную Богам, ісці да ўсіх людзей —
веручых ці няверучых з Божым Словам аб збаў-
леныні чалавека. Гэты Сакратарыят на тое і за-
снаваны, каб спатыкацца зь людзьмі, уваходзіць
зь імі ў дыялёгі; студыяваць іхны падыход да рэ-
лігіі і іхняя праблемы адносна веры ў Бога. І
усё скіраванае да таго, каб памагчы ім знайсці
дарогу да Бога.

Павал VI-ы сказаў, што ён ведае, якая гэтая
праца ёсьць цяжкая і адказная. Тут спаўняю-
ца Гасподнія слова, што «іншы сее, а іншы зьбі-
рае». Але гэтая праца ёсьць неабходная і штораз
шырэйшае поля адчыненца перад Царквою!
Яна ўсё ж аснована на надзеі на Божую дапа-
могу і на добрую волю няверучых, між якімі
нямала гатовых супрацоўнічы для агульнага
добра і шуканья праўды.

Папа прыпомніў перасцярогу Сабору пад ад-
расам веручых, што атэізм больш шашыраецца
імі, чым няверучымі... Но мы, жывучы згодна
з нашай верай, да якой вонкава прызнаёмся,
спрычыняемся да згаршэння сярод людзей слабой
веры або блудзячых у веры, дык няверучыя
маюць фальшыва паніцце — з нашае віны —
аб Богу і аб рэлігіі...

*

СПРАВА ПЕРАНАСЯЛЕНЬНЯ СЪВЕТУ

Нядайна ў Ватыкане гасціла дэлегацыя ад
Сусьеветнай Канфэрэнцыі для справы насялен-
ня зямлі. Між іншымі былі прысутныя Прэзэс
Канфэрэнцыі і дырэктар фонду на патрэбы
людзтва пры Аб'яднаных Нацыях. Гэты дырэк-
тар арганізаваў сялетні абход «Году наса-
лення», які будзе асабліва адзначаны ў
жніўні у гор. Букарэшце. — Папа з прычыны
нездароўя ня мог прыняць гэтую дэлегацыю аса-
біста, а толькі праз Сакратара Віё даручыў ім
Дакумент-Мэморыял, у якім прадставіў стано-
вішта Апостальскага Пасаду адносна праблемаў,
выкліканых раптоўным узростам насельніцтва
землі. Гэтымі праблемамі ў многіх краях вы-
кліканы голад, брак памешканняў, заробку, а
таксама хваробы і інш. Некато-

рыя народы, ідучы за навучаньнем матэр'ялістай, імкнуща радыкальна рашаць труднасьці — ці праз недапусканье нармальнага пачацца, або праз забойства ненароджаных. Царква ня можа пагадзіцца з такой нялюдзкой палітыкай, бо ужываецца прымус і сродкі нязгодныя з Божым правам і чалавечай годнасцяй.

Уесь съвет, кажацца ў папскім Дакуманце, павінен змагацца . перанасельніцтвам. Царква таксама ня ёсьць у гэтай справе абыякавай. І Царква, дзе толькі можа, — згодна з сваім прызваньнем — выходзіць на стрэчу матар'яльным і духовым патрэбам людзтва. Але Царква ўпэўнена, што можна многа паменшыць цярпеньні, ня ўжываючы сродкаў праціўных Божаму праву і людзкой годнасці. Як напр.: прызнаць усім людзям, як адзінкам, так і народам свободу, якой дамагаецца чалавечая годнасць. Уесьцы сацыяльна-грамадzkую справядлівасць і справядлівы падзел матар'яльнага добра і бытавых сродкаў. Памагаць бедным краінам у іхным эканамічным разьвіцці, у эдукацыі, без якой ніякі прагрес ня будзе магчымым. Памагаць у ахове здароўя.

Гэта ўсё — найважнейшыя і найпільнейшыя патрэбы, бо яны ёсьць сутныя для супакою і да паправы ў матар'яльнай сітуацыі няшчасных краінай!

Царква праканана, што Бог не пакіне чалавечства ў безнадзейнасці і паможа яму — пры сучаснай навуцы і тэхніцы — яшчэ лепш і больш выкарыстаць багацьце зямлі і знайсці разумныя спосабы кантролювання прыросту насельніцтва — згодна з Божай воляй і сапраўдным людzkім дабром, абы толькі людзі чынілі ў гэтым напрамку магчымыя высілкі, натхнёныя справядлівасцю і любоўю бліжняга.

*

ДЗЕНЬ СРОДКАЎ МАСОВАГА ПЕРАКАЗУ

Гэты ДЗЕНЬ сіяткуеца (на загад Сабору) у нядзелю пасля Вялікадня. Мэта яго: Прывілія хрысьціянам аб правільным — бяз шкоды для душаў — ужываньні сродкаў масовага пераказу, як радыё, тэлебачанье, кіно, прэса і інш. Дый трэба іх выкарыстаць для рэлігійных мэтаў. Сабор навучаў, што «кажды чалавек мае права інфармаваць другіх і быць інфармаваным згодна з праўдаю!»

Сёлета гэты Дзень быў прысвячаны таму, каб ужываць гэтых сродкаў для эвангелізацыі съвету: гэтым мае заніца таксама і будучы Сусветны Папскі Сынод Біскупай у наступным годзе. Гэтыя сродкі, як і кожнае дабро, ёсьць Божым дарам. Тому яны павінны служыць ня толькі для дачасных патрэбаў і выгоды чалавека, але і патрэбам духовных — пераказу, апавяданью Божага Слова, якога так спрагнены

цэлы съвет! І так малілася Царква ў гэтакай справе таго Дня.

«Малімось! Госпадзе Ісусе Хрысьце, праз Твой зыход да людзей, што Ты стаўся адным з нас і падобным ува ўсім, апрача граху! Ты перадаў нам Божую Праўду ў словах і вобразна, тасоўна да нашых людzkіх способаў разумення. Навучы нас дастасаваць нашае пралаведанье съв. Евангельля да патрэбаў нашага часу, каб усе людзі пазналі Цябе. Божага Сына і Збавіцеля съвету. Які жывец і валадаеш на永远. Аман!»

*

СВЯТЫ ГОД 1975 НА ХВАЛЯХ ЭТЭРУ

На запрашэнье Ватыкану 7 красавіка г. г. адбылася нарада прадстаўнікоў Радыё і Тэлевізіі Эўропы і Паўн. Амэрыкі аб справе Юбілейнага 1975 Году. Разважалі справу інфарматыі съвету аб Святым Годзе і супрану з Папскай Камісіяй дырэкцыяў Радыё і Тэлевізіі. Пасля Папа прыняў прадстаўнікоў на аўдыенцыі і выявіў надзею, што пры іхняй помочы карысці Святога Году будуть больш даступныя ўсюму съвету. У гэтых Кампаніях працујуць людзі розных рэлігійных пракананьняў, таму супраца зь імі ёсьць доказам іхняе добрае волі і зразумення экумэнізму.

*

ЯК ПРЫБЛІЗІЦЬ ХРЫСЬЦІЯНСТВА ДАЛЕКАМУ ЎСХОДУ?

У прошлым годзе адбылася Канферэнцыя Біскупай Японіі, Карэі, Вьетнаму, Гонконгу і інш. усходніх. Пераважна была пасвячаная усходу, як дастасаваць хрысьціянства да усходніх культурных абычаяў і рэлігійных традыцый усходніх народаў? Адзін з кітайскіх Біскупай сцвердзіў, што «паміма апостальства і місія многіх вякоў, аднак жа хрысьціянства там ногул мала ведамае і чужое. А гэта таму, што Хрысьціянства апавядаецца ў чужой форме, хоць ягоны зъмест няраз супадае са зъместам іхных старых рэлігіяў. Ён звязаны ўвагу між іншым на чужасць архітэктуры ў хрысьц. сіятынках, на форму літургічных абраадаў, хоць ужо шмат што зъмянілася на карысць дастасаванья, напр., замест кленчыць, творыць паклоны; таксама зъмянілі коляр літургічнае адзеяжы і г. д. Ужо ад значнага часу ў краінах усходу Біскупы і іхня Камісія студыююць справы адаптациі формаў культуры і ўводзяць адпаведныя зъмены.

*

СВЯТОЙ ПАМЯЦІ КАРДЫНАЛ СТЭФАН ТРОХТА

Памёр ён 7 красавіка г. г., маючы 69 гадоў жыцця. Славак, паходзіў з Маравіі. Стаяў сіятаром у 1932 г. Пасля наезду немцаў на Чэха-Славакію гітлероўцы саслалі ў лягер Матгайзэн, дзе прабыў да канца II-ой Сусветнай

вайны. Калі вярнуўся ў свой край, Папа Пій XII ў 1947 г. назначыў яго Біскупам, але хутка камуністы засудзілі яго за «вялікую здраду народу» на доўга-тэрміновую вязыніцу, дзе прабыў да 1968 г. Як звольнілі яго, ён быў тады адзіным Біскупам на ўсю край, у якім было 11 дыяцэзій!

У 1969 г. Папа Павал VI сакрэтна назначыў яго кардыналам, але да 1973 г. публічна ня

было гэта аб'яўлена. Нарэшце камуна дала яму дазвол паехаць у Рым, да Папы на прыніцціце кардынальскіх адзнакаў.

Падобную долю меў Кардынал Чэскі Бэрэн, арцыбіскуп Прагі. Ён правёу тры гады ў лягеры гітлероўскім у Дахаў (1943—1945) і 12 гадоў у камуністычных турмах (1951—1963). У 1965 едзе ў Рым, дзе атрымаў годнасць Кардынала. А ў 1969 памёр.

Ліст у рэдакцыю „Божым Шляхам“ Супэрьюра Айцоў Марыянаў

У газэце «Беларускі Голос», № 221, с. 4, якая выходзіць у Таронто, яе рэдакцыя зъмісьціла выдуманую вестку: быццам трох Марыянаў ме́ла прыехаць у Нью Ёрк з Англіі і залажыць свой місійны асяродак паблізу ўспомненага гораду. Марыяне, падобна як і ўсе іншыя католіцкія законінікі, залежаць ад свайго Старшага (Генерала) і ад Апостальскай Сталіцы, а не ад якойсьцы арганізацыі. Як дагэтуль Айцы Ма-

рыяне не зъбіраліся і не зъбіраюцца пераехаць у Зл. Штаты. За тытул «вуніяцкіх наварацвачеляў» мы не абражаемся. Папера... усё съцерпіць, нават той фальш, які сеіць сярод сваіх чытачоў «Беларускі Голос».

а. Ф. Журня
Супэрьюр Лёнданскага Дому
Айцоў Марыянаў

Пішуць да нас

А. Бостонскі

На поўначы Пастваўшчыны

(Успаміны)

У 2-ім квартальніку «Божым Шляхам» аб атэісту і радунскім сыватару мне прыпомнілася далёкая мінуўшчына, як адзін няпісменны чалавек зъянтожыў атэіста — ажно ўсе маладыя зъ яго съмяяліся! У вёсцы, што стаіць на берагу ракі Паловіцы жыў пропагандысты атэісты Сімук, які лічыў сябе вучоным, бо скончыў гарадzkую школу у Паставах. Датуль быў хлапчом веручым і ветлівым, але вайна сапсавала яго: вярнуўшыся, пачаў блозыніць супраць веры; набраў сілы і праста здэмаралізаваў вёску, — аж маладыя перасталі хадзіць у царкву!

Недалёка ад вёскі Сімука была другая вёска — батрацкая — на пясчаным узгорку, пасярод лесу; там дзівye хаты былі безъзямельныя, а дзівye мелі паўтары дзесяніцнаў зямлі. Наогул усе бедныя былі і адзін з іх, Андрэй, жыў у курнай хаце дыгі паехаў у Сібір на пасяленыне. Але і там ён не разжыўся: засумаваў па родным краі і вярнуўся назад. Хоць змураваў нармальную печ і палажыў у хаце падлогу, але жыў зь бядою і працаваў наймітам вельмі цяжка. Вясной хадзіў на раку Дзісенку і ганяў ганкі ў гор. Рыту — так і зарабляў.

У бядзе гараваў найболыш аб tym, што быў няпісменны і казаў: «Я — съляпы! Каб хоць мог чытаць-пісаць, дык дастаў бы лепшую працу, а так...». А tym часам дзееці радзіліся...

Нарэшце Андрэю ўдалося стаць лясыніком і ягоныя гаспадары далі яму невялікі участак зямлі, — тады ўжо гора ная было, бо мелі хлеб і да хлеба. А час браў сваё: Андрэй па старэй і ў яго было ўжо адзінадцать дзяцей; але ная жыў у батрацкай хатцы, дык меў свой хутарок. За сваю службу ў лясыніцве атрымаў 6 гектараў зямлі — аж стаў гаспадаром лепшым ад іншых. На ягоным хутары стаяў ужо прыгожы дом і такі прасторны, што ў ім кожнай нядзелі зъбіралася моладзь.

Андрэй вельмі ганарыўся tym, што ў ягоным доме вяліся даклады, на якіх ён прысутнічаў; уважліва слухаў даклады і навіны. Любіў, як хто з моладзі дэкламаваў беларускія вершы, а як сипявалі, тады і сам паддзягваў, бо меў добры голас. А калі падвесяліўся, дык здаволены гаварыў: «Я — сяньня генэрал, а можа й презыдэнт? Што больше мне патрэбна?.. Цешчуся tym, што ўсё тут маю і адзінацца здаровых дзяцей; а

усё Бог мне даў і я здабыў сваей працай і пакідаю дзесям», а ўсе мае дзеци пісьменныя, — ня так, як я сам. —

Кажуць людзі: «Хто гора не бачыў, той і шчасльца не разумее». Але Андрэй глынуў досьць усяго у сваім жыцці, аднак не памыліўся, калі называў сябе і генэралам і презыдэнтам. Казаў: «Ня трэба жалець таго, што мінула, а карыстаць з таго, што ёсьць і ня жыць на пустое». — Уставаў ён вельмі рана, аглядаў гаспадарку, будзіў сыноў, загадваў кожнаму работу; сам заглядаў у кухню і памагаў гаспадыні. Калі ж там ня было работы, тады даглядаў скатіну, ці патраўляў платы ля хутара ці што іншае, каб не сядзець без работы.

Вось адным святочным днём, калі ў іх сабралася моладзь, прыбыў да іх, хоць ня прошаны, той ведамы атэісты Сімук. — Добрая ў цябе хата, — сказаў Сімук.

— Лепшай ня мог збудаваць, — адказаў Андрэй. — Ты ў спадчыне ад бацькі атрымаў зямлю і хату, а мне трэба было самому нажываць адноў другое.

А Сімук кажа: «Мой бацька быў дурань, што набываў зямлю. Каб я ня меў зямлі, дык жыў бы я ў Амэрыцы».

— Эх, ты — скатіна! — падумаў Андрэй. Бацьку зневажаеш за дабро і за адукацию. — Але толькі падумаў так і нічога не сказаў, бо быў чалавек далікатны і асьцярожны ў дзеле і ў слове: ён, напрыклад, не адразу хатаўся за работу, а пастаіць і падумае. Затое паслья ня трэбило перарабляць. Таксама і ў слове: баяўся каго пакрыўдзіць у гутарцы, каб паслья й самому не жалець. Калі бывала што скажа, дык іншым было што паслушаць.

— Можа й я паехаў бы ў Амэрыку, але я кінуўся у Сібір. Там пэўна атрымаў бы зямлю дарма, але цятнula мяне ў родны край, дзе раздзіўся і вырас. Значыць, я вярнуўся сюды і не жалею.

На гэта Сімук: — Паміж табой і мной розніца, як зямля і неба. Табе толькі і жыць тут і даглядаць скатіну. А я вучыўся ў Паставах; быў на вайне, бачыў гарадзкіх, разумных людзей, якія адчынілі мне вочы і я ўбачыў свет. Я чытаю кнігі. Адну маю пры себе і дзеля таго ўзяў яе з сабой, каб пачытаць табе.

Гэтыя слова моцна кальнулі Андрэя, але ўсё ж ён заўладаў сабой і пазволіў Сімуку прачытаць выбраныя ім часткі з блюзнерчай брашуры. А ў канцы кніжкі быў зварот да чытана: «Чаго навучыла вас гэтая кніга?».

— Што ж? — казаў Андрэй: — Апрача хлускі і брахні тут нічога разумнага ў ёй няма. Дык толькі дурань той, хто яе носіць і іншым чытае, бо тут самая недаречнасць!

Сімук страшэнна узбурыўся: яго спаткала неспадзеўка, бо дасюль ніхто яму не запярэчыў —

ажно падскочыў і ўжо рыхтаваўся нешта гаварыць, але Андрэй затрымаў яго:

— Ты гаманіў больш чым трэба было і я цярпіла слухаў: цяпер жа мая чарга: слухай дыў адказвай на мае пытаньні. Ты укалоў мяне, што я нячытэльны: мяне вельмі цяжка і сорамна. Бацька мой быў батрак. Калі ты хадзіў у школы, дык я быў падласкам. Мы мелі пайтары дзесяціны зямлі і я мусіў з малога працаваць і заробляць кусок хлеба сабе і малодшым дзесям, бо нас было больш у хаце. А твой бацька мяў магчымасць і стараўся цябе вучыць; а ты яго за гэта зыневажаеш. Цяпер, калі ты такі разумны і вучоны, дык скажы нам, хто заваяваў Сібір?

Тут Сімук зразумеў, што трапіў у съляпны кут: стаў загаварываць другое; але Андрэй ясна дамагаўся адказу: — Ты — вучоны, павінен гэта ведаць.

— Расея заваявала Сібір, — адказаў Сімук.

— Добра, але хто стаяў на чале расейскага войска і калі гэта здарылася? — не даваў спакою Сімуку.

Сімук зусім зьбіўся з тропу і нарэшце мусіў прызначацца, што ня ведае.

— Вось табе і маеш! — казаў Андрэй. — Ты палез вельмі высока — аж навучаеш, што Бога няма; а ня ведаеш важнае справы. А Сібір заваяваў Ярмак. Было гэта ў пачатку шаснадцатага стагодзьдзя, за часаў Івана Грознага. Нават скажу табе, якой съмерцяй памёр Ярмак: ён утапіўся ў рацэ Іртышу.

Далей трывада Сімук ня мог: хутка ўстаў, нават забыўся падаць руку Андрэю і пляснуў дзіверамі. У грамадзе моладзі падняўся рогат — аж не маглі супакоіцца! Аднак сам Андрэй не рагатаў, ён толькі крыху усыміхаўся; а калі моладзь сціхла, сказаў: — Ня съмейшеся, дзеткі, каб тым не саграшыць. Аб гэтым чалавеку трэба толькі пажалець. А ў Святым Пісьме сказана: «Гора съвету ад спакусаў; спакусы мусіць прыйсці, але гора таму чалавеку, праз якога спакусы прыходзяць». (Матэй 18, 7).

— Адкуль, дзядзька ведаеш, — пыталіся ў яго, — што кажа Святое Пісьмо?

— Дзякую Богу, маю добрую памяць і дзесяці чытаюць, а я слухаю. Дыў съявтар у царкве чытае на Багаслужбе, дык я амаль увесі Божы Закон ведаю. — А паслья жэўжыкі дражнілі Сімука: «А хто заваяваў Сібір?» — Дык Сімук ужо сцярогся, каб не спадкаць Андрэя...

*

Дарагі і Паважаны мой Настанік!

Вельмі дзякую за кніжку і за вашыя вершы, якія чытаю па кожнай фразе, каб добра зразумець, што і ў чым крывацца? Надта ўдалыя вершы! Гэта мараль і крытыка харектару чалавека дыў ягонага жыцця. Вершы таланавітая і цёмкія: можна хутка дагадацца, аб чым ідзе

реч. Гумарыстыка, але часам трэба устрымашца і абдумаць, у чым справа? Уканцы ўсё зразумела і ясна. Байкі Крылова: вольны пераклад, але дададзена свайго і гэтак упрыгожана, быццам новае; хоць Крылоў браў з Ля Фонтэна, а той з Эзопа, аднак вашыя вершы ім ня уступаюць — гэта мая апінія. А вершы сяньня актульныя: Мядзьведзь гнуў дугі — гэта — «Стананаўская работа». Або «Квартэт» — гэта і сяньня, бо ў 4-х не падпісалі міру! І не дайшлі да згоды. «Два сабакі»: справа сужэнства — вельмі скамплікаваная, — жыць супольна або разлучацца? Па моему толькі залежыць ад Бога...

Калі мы молімся, тады мы шчасльвія і вольныя. Малітва — гэта радасць і супакой і адпачынак — гэта ўсё добрае! Але баюся філязофіі! Я праканаўся ў сваім жыцьці: нятолькі я веру, што ёсьць душа, але ведаю пра гэта дакладна. На жаль, ня ўсім дадзена ведаць такую таямніцу.

Прачытаю яшчэ раз вашыя вершы, дый напішу больш, бо маё ўражанье, што трэба чытаць з вялікаю увагаю. Дарагі Настаўнік! Перапрашаю, што можа ня так напісаў. Дзякую Богу, што мaeце сілу. А маё здароўе трохі адваржалася, але ўжо мне лепей і ў нядзелю пайду ў царкву — памалюся і ўсё будзе добра. Прывітанье ўсім тым, якія мяне ведаюць. Памажы, Божа, ў вашай працы!

Віктар Жаўняровіч

Парыж, 23 сакавіка 1974.

ЧЫКАГО: Да гэтага ліста далучаю 10 даляроў і прашу паведаміць, калі маеца прыбыць у Злуч. Штаты? Дзеля таго, што Сп. П. В. напісаў у газету «Беларус», як адбылося ў нас Сьвяткаванье 25-га Сакавіка, дабаўлю толькі, што ўсё прыйшло ў міла-прыемным настрою. На акадэмію прышлі-прыехалі соткі нашых грамадзянаў, нават за шмат міляў аддаленых ад Чыкага — праваслаўныя і каталікі, з сваімі съвітарамі, якія і прамаўлялі на акадэміі.

Прыпамінаюча слова малітвы нашага патрыёта Юркі Віцьбіча, зъмешчаныя ў Зборніку з 1944 г. у Берліне: «Найсьвяцейшая Багародзіца Дзева, абарані нашу Радзіму. Ахутай свайг ласкай усіх шчырых беларусаў — і праваслаўных, і каталікоў і тых, што незнайшлі дарогі да Бога...».

Апошнімі днямі адбылася пры нашай царкве распрадажа ўжыване і няўживане вотраткі-адзеніня і многа чаго другога, ахвяраванага для паraphві. Утаргавана з прадажы тое-сеё.

29-га чэрвеня мае адбыцца 25 гадовы Юбілей Айца Уладзімера Тарасевіча, які ўжо рассылае запросіны. Спэцыяльна мае быць запрошаны наш Біскуп Чэслаў Сіповіч, з якім і паважаны а. Я. Германовіч добра было б, каб прыбыў.

Далучаю тут вырэзку з газеты, можа Вам прыдасца? Гэта нібы жарт, але й сапраўды, што тых людзей, якія не маюць аўта, або ня ўмеюць ім кіраваць, хоць бы і быў важным прафесарам, дык ўсё ж ён не ўважаецца за паважнага Амэрыканца!

З пашанаю Я. Ч-скі

Чыкаго, 14. V. 1974.

Галышом па вуліцах

(Дзівацтва!)

«ДУР ці РОЗУМ?» Сам скажы ж!
Ты разыдзеўся, ты — бяжыши:
Босы голы, як зъвер дзікі,
На ўсім Лёндане Вялікім...

Не адзін ты — маеш банду,
А даеш усім каманду:
Дзіва, съмех і страх паўсюдны.
На ўвесь горад, такі людны!

Крыкі, спрэчкі, разгаворы. —
РАДА Лёндану у зборы:
«Што рабіць? Не знаем самі
З маладымі галышамі?»

I-ы радны:

Ну, страліць мы іх ня будзем,
Хоць дурныя, але ж — людзі!

Бацькі лаюць, маткі плачуть,
А сынкі, як малы, скачуць...

Турмой, штрафам караць трэба,
Пасадзіць на фунцік хлеба,
Даць яшчэ на дурака
«Кап-оф-ті» без малака! —

II-i радны:

Раджу я пісаць пратэст —
Даць гарачы маніфэст
Да грамадзтва, да бацькоў —
Пакрыць ганьбай галышоў!

Каб узбурыўся ўвесь съвет
Да канца дзівлюх тысяч лет —
На парадак наш такі
Ляжа сорам на вякі!..

III-ці радны:

Не згаджуся я тут з вами,
Пратэстуйце адны-самі:
Лёндан ведамы з свабоды —
З гальшоў ня будзе школды.

Ү С Е :

Як ня будзе ад злачынства? —
Дый яшчэ з такога съвінства?! —
Аж ня выйдзе з дому скора
Ні адна жанчына ў горад!.. —

III-ці радны:

Эх, вы страшыце дарма,
Бо злачынства тут няма!
Кірмаші толькі ўсім прыдатны
І цікавы і бесплатны.

Дзіва першае на съвеце,
Як у тэле, ці ў газэце:
Роем кінуцца жанчыны
Бачыць голенікіх мужчынаў!..

Голы, хоць ён і ў бядзе,
Ён нічога не ўкрадзе;
Ані банку не аграбіць
І дзяржавы ён не здрадзіць.

Ні ў карчме ён не нап'еца:
Толькі так, як мне здаецца,
Між народам пабляжыць,
Каб у хаце ня тужыць.

*

Зашто ж іх мaeце караць?
Гнаць у турмы, штрафаваць?
А ну, прабуйце іх лавіць,
Ці на шнурку наўкол вадзіць!..

На съвеце ўсе карыкатуры
Вас абмалююць у натуры:
Вас дурань абсьмляе ўсялякі,
Што самі вы накшталт сабакі!

Няхай жа мерзнуть, волю меўши,
А летам добра прыпанаўши:
Пазвольце гальшом дурыцца,
Мо' будуць посьле лепш вучыцца?

Бо так з нудой падручку ходзяць,
Начамі-днямі стогнүць-бродзяць,
Наркотыкі грызуць бяздзейна, —
Псуюць паветра безнадзейна... .

СТАРШЫ МЭР:

Што ж? Лёрд, — наш трэці дэлегат,
Нагаманініў нам досьць шмат —
Аж сам я праста зьбіўся з толку —
Згубіў я нітку дый іголку. —

На гэту новую дзюру
Я пастановы не бяру:
Даю вам месяцы два-тры:
Разваж, лёрд, посьле гавары!

Так, гальшоў лавіць ня будзем,
А справу кінем ці забудзем:
Галоўкай ў мур ня трэба біцца, —
Мо' ўсё само ў нас разъляніцца?..

IV-ы радны:

Вы шесьню добра адсыпівалі,
А вось мяне й не запыталі!
А я сказаў бы вам такое,
Што закруцілі б галавою... —

СТАРШЫ МЭР:

Ну-ну, скажы, лёрд, пачакаем! —

Ү С Е :

Скажы, скажы — хвілінку маем... .

IV-ы радны:

Тут справа звязана з душою. —
Што скажуць біскупы на тое?
Рамсэй-лёрд, біскуп урадовы
І Гінан, кардынал талковы? —

Ү С Е :

Aх, Гінан добра нездаровы!

СТАРШЫ МЭР:

Што могуць біскупы дадаць?
Каб з гальшоў мо' скуру драць?..
Да трацы й да грахоў лянівы:
Прад Богам — грэх, а ў пекла дзіва.

3-ці радны:

На конт вам Бібліі скажу —
Загадку лёгка разъясжу:
У раі Бог стварыў быў голых —
Шчасцівых, добрых і вясёлых. —

А посьле чорт, як стаў глядзеца,
Дык трэ' было людзям адзеца.
Мы дагадацца толькі можам,
Ці быў адзетак ў пляне Божым?

Хрыстос апосталаў паставіў:
Адзетку новага не справіў:
Што мелі, дык у тым пашлі,
Пакуль што новае знайшлі.

Быў Новы Запавет такі:

Апосталы, як рыбакі,
Ня мелі грошаў й анічога,
А Духа мелі ўсе Святога!

Цяпнер съяятар у храме Божым
Кладзе ўсё съветлае, прытожа;
А на людзях і ў даме ўласным
У чорным ходзіць, доўгім, страшным.

Усюды можна гэта бачыць,
А я не знаю, што то значыць?...

*

«Наконт бязбожнікаў скажу я —
Такі парадак там пануе:
Маркс, Энгельс рай перш абяцалі,
А Ленін, Сталін так схавалі.

Што рай быў цёмны і халодны,
А людзі голыя — галодны;
Але ў камуне як прыбіты
І ўрад съязой людзкой ня сыты!...».

ЛЕНІН казаў:

«Галодны й голы чалавек
Паслушны будзе цэлы век:
Працуў ты дзень і нач і ў съята —
Шчаслівы будзеш жыць багата!»

Хоць ты ня шмат у нас заробіш,
А рэвалюцыі ня зробіш, —
Затое згодны, дружны, стройны
Хоць голы-босы дай спакойны...»

Аж у калгасе кожна баба,
Хоць квокча, як у квасе жаба, —
Галодная, хоць і старая,
Аднак камуну падтрымае!

Мужык працуе з цэлай моцы
Ад ранняня аж да цёмнай ночы:
Хоць ён да съмерці так пацее, —
На ім камуны ўся надзея!

«Ці ў недастатках, ці лямэнтах,
Паб'ём Амэрыку ў працэнтах.
Хоць і на месяц мы ня ўлезылі,
Але ў Саяетах мы ня шчэзылі!

Хоць мы ў тэхніцы на задзе,
Купляем збожжа мы ў Канадзе,
Хоць мы й Амэрыкі не зналі,
Але Хрушчча ўсё ж прагналі!

А съвет так скроены для нас,
Што для камуны ён якраз:
Буржуйскі строй, хоць добра йдзе,
А трэсъне ён і прападзе!

Маркс-Ленін, так як чорт з хвастом,
Вайну вядзе з Самым Хрыстом —
Аж перамог і скрэзь бязбожжа
Як град паб'е найлепша збожжа!

І атеісты будуць рады,
Скасуюць Пасху і Каляды,
А замест цэркваў і касыцёлаў
Паўстануць турмы голаў-у-голаў!

А людзі вольныя і голы
Ня змогуць так хадзіць ў касыцёлы:
Няхай сабе народ галодны,
А будзе вольны і свабодны!

Мы маем смак да пропаганды:
Іх на рэкламе намалюе
Дый у чырвона ўсіх абуе...
А камунізм апране банды:

Пашлём паэтай самых хвацкіх
У самы лепшы дом вар'яцкі:
Такі парадак мы ўжо знаем —
Ах назовём «Савецкім Раем».

Грамыка съмешыць цэлы съвет:
За Кісінгерам сълед-у-сълед
Паўзець як смоўж, як жаба, зъмей —
Пры сваей мудрасці усей...

«Гонар» на носе запішы,
Хоць мы, як трэба, га-лы-ши!
Масква шаклон дала і бусі
За бульбу Цётцы-Беларусі

Затое веру адбірае —
Храмому чорту памагае!...

В. Адв.

Думкі з кніжак

Сацыялізм — гэта хрысьціянства бяз Бога.
Рэлігія — фундамантальны камень-аснова культуры ў людзкім грамадзтве.

Калі хацелі людзі будаваць грамадзтва бяз рэлігіі, дык не змаглі, а толькі паказалі абразкі звяярынае звалкі.

Сацыялізм змагаўся з рэлігіяй, з нацыяналізмам, з патрыятызмам, бо яны мяшалі людзкому шчасльцю. Аднак людзі, якіх сацыялізм зволыніў ад рэлігіі, аказаліся ня людзьмі, а краважэрнымі, драпежнымі звяярамі, небяспечнымі для ўсялякага людзкога грамадзтва. Пазбаўленыя лучнасці з Богам, гэтыя людзі атупелі і маральна і ў сваім розуме. Яны пачуліся пакінутымі пльывунамі ў бязъмежным моры, бяз ніякага апорышча, абнітымі вечным страхам поўнае пагібелі. Лозунгі (сацыялізму-камунізму) гаварылі аб агульным брацтве і роўнасці; а, па праўдзе, кожны камуніст дзеючы паводле прынцыпу: «Кожны для сябе, рві, што можаш і дзе можаш!». Ніколі край не спаскундзіўся такой колькасцю злачынства, лгарства, здрады, нізкасці, бяздушнасці, як у год рэвалюцыі.

Дурны быў урад старога строю, але бальшавіцкі аказаўся з гэтага пункту гледжання яшчэ горшым.

(З кнігі «Із глубіны», бач. 201)

ДЛЯ ЦІКАВАСЬЦІ І НАВУКІ

Пішучь, што строгі дыктатар і вялізны атэіст Ленін быў выдатным «набожным» чалавекам. Перад рэвалюцыяй 1917 г. ён жыў доўгі час у Кімеччыне і аднойчы ў готэлі нейкі афіцыянт падгледзіў Леніна ў спэціфічным «набажэнстве»: ён адбіваў зямныя паклоны! Ну, й немцы склонныя былі асудзіць яго ў сапраўднай рэлігійнай набожнасці, якую практикуе сакрэтна... Аказаеца, што бязбожнік прызнаў зямныя паклоны найлепшым тыпам гімнастыкі, якую практикаваў у працягу жыцця, даючи па давицца паклонаў!..

*

САКРАТ ЯНОВІЧ: Зборнік твораў — «ЗАГОНЫ». Кніжка выданая ў Беластоку ў Народнай Польшчы — выдала «Беларускае Аб'еднаньне „Белавежа”» у 1969 г., бачын 286. Апавяданьні і абрэзкі, замалёўкі, і аповесыцы. Польскі крытык кажа: «Ударыла сувежасць позірку і пагляду?». Называе яго паэтам, які піша прозай: гэта праўдзіва. «А ён, — кажа крытык, — паэт народны і ягонія расказы пераходзяць у повесыць — набіраюць такогохарактару».

Наагул у цяперашняй польскай літаратуре перакладаў з беларускага набіраеца няма; а ў гэтым зборніку, выбраным з розных выданьняў Сакрата Яновіча, аж дзвець перакладчыкаў, пераважна з беларускімі фаміліямі!

*

З ГАЗЭТ: Над ракой Одрай зъяцелася тысячи лебедзяў і іншых водных птушак, як качкі, гусі, пэркозы. Вучоныя польскія дзівяцца, бо ніколі тут падобнага зльёту ня бывала, аднак не маглі прычыны высьледзіць, бо воднаплаўныя па польску не гавораць; а лебедзі съявяваюць пад матывы украінскія, гусі — пад беларускія, качкі — пад галіндскія, пэркозы, здаецца, пад чэскі?..

*

Лежакі для катоў, а буды для сабак, спэцыяльныя і дагодныя, вырабляюць з ракітных дубчыкаў майстры над ракой Санам, а стуль выпісываюць за добрыя гроши аматары з Швайцарыі, Англіі, Францыі, Канады, Італіі, Амерыкі, Скандинавіі...

ВАЖНЫЯ ДУМКІ ВЫДАТНЫХ ЛЮДЗЕЙ

ПАНІНІ: Тыя, што кахаюцца сапраўды, гавораць сабе ўсю праўду, не баючыся і проста.

Герой, на большы сорам лякаём, ёсьць героям нават у научной кашулі.

Паэт, які быў бы здаволены гэтым съветам, — ён не паэт.

Усе паэты, асабліва хрысціянскія, адчувалі вечную патрэбу учычы з дачаснага съвету і стварыць мастацтвам сваім уласны съвет.

Трудная справа сапраўды любіць людзей.

Хто летні для Бoga, будзе для людзей як лёд. Людзі павінны сабе заслужыць на неба, жывучы на зямлі.

Дачаснае жыццё трывае коратка; яно ёсьць у сваій істоеце цвёрдым экзаменам, які трэба вытрымаць.

Блізка што ўсе людзі ведаюць, што ёсьць дабро і што — зло, аднак большая іх частка ня здольная да добра, але гразыне ў зыле.

*

Т. МЭРТОН: Я — пышны і дрэнны, бо я — звычайны чалавек. Мы мусім быць прыгатаваны на тое, што амаль увесь час будзем мыляцца (блудзіць).

Найбольшае зло будзе там, дзе папсавалася найбольшае дабро.

Бог ёсьць чысты і таму ня трymае пташак у клетцы.

Бог вышэй важыць аднаго справядлівага, чым увесь бязбожны съвет. Бог ёсьць справядлівы і прававерны і выпаўняе волю сваіх слугаў.

*

ПАНІ ДЭ ЛЯ САЛЬЕР: Я разбазарыла свой дом, затрымаўшы толькі сабаку, ката і Ля Фонтэна.

*

I. ПРАНДОЎСКІ: Ранны, хуткі разгалос бывае асабліва забойчым для пісьменніка.

Сіла харектару пазнаеца барджай у паводзінах, чым у нядолі.

СОЛЖЭНІЦЫН: Хлапец расказвае: «Кожны чэсны чалавек павінен трапіць у турму. Цяпер тата сядзіць, а вырасту я — й мяне пасадзяць!» (Яму было 14 гадоў, але пасадзілі яго толькі, як меў 23 гады).

Таня Хадкевіч гаворыць: «Маліцца можаш свабодна, але толькі, каб пачуў адзін Бог». Так ёй сказаці, бо яна за адзін верш (рэлігійны) дастала 10 гадоў.

«Быў бы чалавек, а дзела састррапаем!» (Асуздзяць!).

Старога сабаку да ланцу га прычучыши.

Судзьдзя гаворыць: «Што ж гэта за гонар — стаяць за праўдой? А ты вось за праўду пасядзі!».

Адзін рэвалюцыянэр, які сам папаў пад суд, казаў: «Перш, чым брацца за рэвалюцыю, трэба было у краі вывесыці плюскваў!».

«На нет суда нет», а ёсьць «Особое Совешчанне».

Байка аб „Байках“

(ІІ Аўто-рэклама)

Раз сабраліс гэзвяры —
Не па два, ані па тры,
Але шумнай грамадой
На мітынг паміж сабой.

Ім не важна піць ці есъци,
А стараліся прысесъци —
Зрабіць наглую расправу —
Бунт, налёт або аблаву
На старога Вінцука!

«Яго дзёрская рука
Пяцьдзесят гадоў пацела —
Наскрабала кнігу съмела —
Баяк, крытык, (бачыць кожны),
Ён — Вінцук і ён — Адважны!».

Перш вароніца кажа: «Будзем
Гамоніць мы, так як людзі;
Свой пратэст кладу на вагу,
А я маю ў вас павагу,
Хоць я кніжкі ня чытала, —
Каб яна на век прапала!»

После выступіў сабака —
Злы як воўк, як забійка,—
Брахаў рознымі ладамі,
Скрыгатаў, скрыпей зубамі:
«Вінцука я, каб прымеў бы,
Рваў бы на кускі — аж зьеў бы! —

А баран, зьвер асыцярохны,
Як у іхным родзе кожны,
Казаў: «Піша Вінцук съмела, —
„Бэ і мэ!” — такое дзела, —
Стан зьвярыны баламуциць —
Дурань — разуму нас вучыць,
Хоць яго ніхто ня просіць,
Свайго маём больш, чым досыць».

*

З вярды дружсна, дужка жывава
Барану давалі «Брава!».
Певен крыкнуў разва й шумна:
«Пан-баран сказаў разумна!».

Індык (мудры ён з натуры),
Кажа: «Ў кніжцы тон пануры;
Яна поўная трагізму —
Нас вядзе да пэсымізму». —

Аж мядине ведзь, дасюль маўклівы,
Стай, на дзіва, гаманлівы
Кажа: «Кніжку дарма лаём, —
Дайце, байкі прачытаем!».

Стай чытаць: съпярша спакойна.
Реч лілася мягка, стройна.

Мядзьведзь лапамі махае,
Бародой сваей ківае, —
Як закружыць між зьвярамі, —
Аж танцуе ў такт часамі!

Мядзьведзя ўсе абступілі,
Рагаталі, брава білі. —
Пастанову бралі ясну:

«Кожны купіць
кніжку ўласну!».

Лёндан, 11. IV. 1974.

B. A.

ПРЫСЛОЎІ I ПРЫМАЎКІ

Без надзеі на Бога людзі — не памога.
Без нажа мяне зарэзаў, без агню спаліў.
Без начыння й лапця не спляцеш.
Без падпалу дровы не гарашь.
Без пастуха ў стаду няма ладу.
Без пачатку канца ня будзе.
Без языка і звон нямы.
Бела мынецца, да нячыста ходзіць.
Бела ці ня бела, абы на ваду паглядзела.
Белена, але ёсьці ня велена.
Белы съвет, што макаў цъвет.
Белы, як засланка (іронія).

(Зборнік Л. Г.)

Чорта хрестом адజэнеш, а ад ліхога чалавека
не адхрысьцішся, не адмолішся.
З адвароту-закалоту хлеба не зъяслі.
Каму акалець, той і ў Пятроўку зъмерзьне.
Ажаніўся — пракпіўся, жонка памерла — въ-
кпіўся.
Бабы не пераговорыш, а сабакі не перабрэшеш.
Прыишоў хтось, узяў штось, да-й пашоў ку-
дысь: пашоўбы я за ім, да не знаю за кім.
Дай, Божа, у добры час гаварыць, а ў ліхі маў-
чаць.
Зъ верху сух, а ў сярэдзіне чортаў дух.
Дурня ў царкве б'юць.
Ніхай Бог крье ад дурнога друга!
Дай дзіцяці волю, то сам пойдзеш у няволю.
Як дзіця падае, то анёл падушку падложыць;
а як стары апатыкненецца, то чорт ражна пад-
ставіць.

(Культура з Палеся. Ч. Р-віч)

Учора – сягодня – заўтра

(Успаміны)

IV. ПАСТУХ: ПРЫРОДА — НЕБА Й ЗЯМЛЯ

Ад самых малых гадоў я вельмі цікавіўся зьявішчамі на небе і на зямлі. Пакуль мы жылі на Трабскай вуліцы ля берагу рэчкі Гальшанкі-Жыгянкі, дык на ёй млын, мост і стаў — вялізны, зарослы аерам і воднымі ліліямі, белымі і жоўтымі, — вечна шумячая вада з пад двух колаў, розны народ ля млына — усё гэта ажыўляла навакольле і адбілася жывымі ў мяне успамінамі.

Вада ў быстрай рэчцы была чыстая і празрыстая, дно пясочнае, сьветла-жоўтае, а прытым маса рознай рыбы й рыбіны, ідеальнае куптаньне для вялікіх, малых і найменшых — таксама сталася памятнае мне на ўсё жыцьцё.

Вада была сапраўды жывая і рухомая, павольная ў ставе, а шыбкая у сплыве, што для нас, малых, замяняла цяперашнюю тэлевізію, тэатр, кіно і панараму! А зімой на рэчцы — коўзанка: санкі, на якіх зъяжджалася на ўсім працягу ня доўгай вуліцы — аж да самага ставу, дзе была палонка на ваду. Як біліся сънежкамі, дык заганялі слабейшых аж да ставу ці на млына. Дый яшчэ трэ' успомніць: як адчыняў мельнік застаўку на лішнюю ваду і спускаў збытак, дык гэта была роскаш усім купальшчыкам, бо голенікім сядалася на струмень вады й звалівалася з вадой у спуск, куляючыся і съмючыся! А якое відовішча, калі гуляла сонейка адбівалася ў спуску вады, як вясёлка, як маланка, ў тысячах листэрак вадіцы!

А ўспомніць прасторы лугу ў ракою, шырокія нівы жыта, аўса і іншае збажыны. Далей ішоў лес «Горкі» і вялізарны бор у напрамку м-ка Трабаў дый Ашмяны...

І неба лучылася з вадою, — адбівалася гарманійна раніцай ці пад вечар, калі ў пагоду бачыўся маестатычны касыцёл і мястечка на прыродным фото ў вадзе Гальшанскае ставу. Перш адсъвечваліся вольхі і цудоўны малады бярэзінік з татарскага фаліварку.

Дарожка між млыном вуліцы Трабскай і другім млыном на вуліцы Вішнеўской (Замковай) была патулянкай першае клясы! Бо рэчка то хавалася у зарасьлях, то выскаквала на від і блеск сонейка, то фатаграфавала сасоннікі, растушчыя на узвышшы і на узорках, а прытым рабіла не-спадзяваныя згібы і петлі або затокі — гэта праймаючая пазія у прыродзе! Бывала ідзеш доўга, але ніколі не справішся з бегам вады і з працягам ракі, якая гіне ў далячыні, пльзвучы праз Багданава, Вішнева і ў прасторы Налібоц-

кае пушчы, каб дагнаць бойкую Бярэзінку і разам зь ёю уласціві ўмагутны Нёман!

Гальшанка кіравалася на паўдзен, а недалёка Ашмянка наадварот паплыла на поўнач да Віліі, каб зь ёй спаткацца з Гальшанкай у водах Нёмана. Між гэтымі нашымі рэчкамі праходзіў вадарараздзел, што называлі «Ашмянскі горб» і ад яго пачыналіся рэчкі Ашмяншчыны. Вазёр у нас ня было аж да ланцугоў азёр Троцкага і Сьвенцянскага раёну. І я ня быў прывычны да вазёраў і баяўся ў іх купацца — ажно вельмі ўпадабаў слайнае возера на поўнач ад Вільні «Корве», дзе навучыўся кіраваць лодкай, веславаць і на канькох шмыгаць на ўсю ягоную даўжыню!

Другое возера, што я бліжэй пазнаў — гэта Троцкае, якое раскідаючы свае рукавы, творыць замковы востраў і аглінае горад Трокі. Яно ёсьць чаруючай пэрлай ўсяго краю! Ня дзіва, што на нашай зямлі нарадзіліся два выдатныя паэты-лірыкі і абодвы Міцкевічы: Адам, які, на жаль, пісаў толькі па польску і Кастусь (Якуб Колас). Абодвы сталіся паэтамі сусьеветнае вартасці. Значыць, нашая прырода мае бяз сумніву вартасць сусьеветнага характару. Каб яе не марнавалі камуністы сваімі вар'яцкімі эксперыментамі, дык яна дала б народу і даволі хлеба, бульбы і ўсяго, а тым важней багацьцямі выканнёвымі і вартасцямі духа! Тут нарадзілася б больш цудоўных паэтаў, мастакоў, артыстаў і філязофаў...

Калі Трабская вуліца спускалася ў даліну да рэчкі, дык Барунская падыймалася на гару і вяла да пасьбішча-выгану, на якім расейскае войска, што займала кляштар Францішкану, адбывала свае муштры, вучэнье і манэўры. А ў двух вёрстах ад мястечка падыймалася гары «Гарадзішча», дзе стаяў калісці замак князёў Гольшай. Гэта было другое ідеальнае месца для пагулянек-спацыраў і экспурсіяў. Тут ужо ня было збытку вады, як на других вуліцах, Ашманскай і Замковай, якія канчаліся млынамі і былі перазяняны трама ручэямі. Ручей Барунская вуліцы, багаты вадою, выплываў вондаль Гарадзішча і праразаў лугі ўздоўж ўсяе вуліцы. Які ён быў вартасны для вуліцы, можна судзіць з таго, што быў абсаджаны вольхамі ў два рады — аж пакуль Барунская перадала яго вуліцы Ашманскай! Тады ён хуценька, перарэзаўшы Сывінны (Кляшторны ці Казарменны) перавулак, упадаў у Гальшанку.

Найглыбейшае ўражанье асталося ў мяне ад навальніцаў, бураў, а і ад грому, маланкі і пяруноў! Мы, малыя, абавязкава жагналіся, як

зас্বеціць маланка; а як удараў пярун, тады біліся ў грудзі — ня так гэта выходзіла ад на божнасці, як ад страху... Аднойчы на пашы, гонячы быдла дамоў, я адзінокі знайшоўся на ўзвышышы: дождж ліў як зь вядра, а пяруны білі па наўкольных узгорках; а трэба было абвязкава ісьці за быдлам, якога не ўгдзе было затрымаць. Ніколі датуль не здаралася мне перажыць гэтую кімі грому і сілы грому і такога акружэння вялізных, густых і нізкіх хмароў! Мне здавалася, што б'юць вось-вось у мяне. І я перажываваў навалу адзіносенкі! Не магу апісаць таго жудаснага страху і, відаць, што Бог мяне шкадаваў, бо я не адчуваў паслья ніякага благога выніку ў сэрцы і ў душы!

Не магу таксама забыцца, што на Ашмянскай вуліцы такія грозныя хмары наступалі з Ашмянны: найперш падыймаўся віхор, які замятаў усю вуліцу. Паслья дождж пачынаў капаць буйнымі кропліямі, рэдкімі і цяжкімі; а гром набліжаўся і ўзмагаўся. Нарэшце наступала самая цэнтральная бура з пярунамі, што калыхалі хату! Затое якая была радасць, калі канчалася немараць і паказвалася сонейка, даючы вельмі ажыўляючыю вясёлку. Ня ведаю, чаму цяпер і хмары блудзяць лягчэйшыя, і маланка бывае рэдка дый гром цішэйшы? А ўжо ж вясёлкі тут ня бывае зусім: ледзь можа пару разоў я яе бачыў дый то худую, як сухотніцу...

Зімою затое бывала снягі ападаюць рэгулярныя — глыбокі й трываюць цэлую зіму: адліга іх як прыб'е, дык становіца яшчэ трывальшыя. А саначкі — роскаш! І месцы у нас бывалі складныя, бо навакол узвышыша, дык знайсці дагоднае месца для спуску ня трудна. Дый зімою калёс не зналі, а падарож санкамі — самая дагодная і прыемная. Дый толькі аднойчы на ўсё маё жыццё, я быў у небяспечы падчас дарогі з Ашмяны ў Гальшаны з Гарадзкага вучылішча. Вёз мяне і майго таварыша, Яна мой дзядзька Пётра Савіцкі. Выяжджалі мы з Ашмянны ўжо добра пад вечар. Быў я добры абсерватар: заўважыў, што вее добрая завяруха і шугае снегам, а востры вецер вее нам у вочы. Пртым мароз моцны і машнене яшчэ больш. Кабылка ў дзядзькі добрая і моцная, значыць, у нармальных варунках даехаць нам — 20 вёрст — няма чаго баяцца. Але ў гэты вечар жартай няма! Я ўжо загадзя баяўся і меркаваў па дарозе, колькі мы праехалі і колькі асталося, бо дарогу я знаю як пяць пальцаў! Цэлая ракраація было тое, што стаялі па дарозе тэлеграфныя слупы. Паміма ветру кабылка бегла рэзва і вытрывала, але я ўсё ж баяўся...

Адзетыя мы былі дастаткова, але дзядзьку было горш тым, што ён трymаў лейцы і мусіў уважаць на дарогу, каб аб'ядждаць губры, якія фармаваліся наваччу. Я ўважаў пад канец дарогі, што кабыла вельмі змучылася, бо вецер увесь час быў у вочы, а паслья пачаў задуваш

зь левага боку. Нарэшце кабыла так змучылася, што проста асьлепла і накіравалася направа, каб пайсці з ветрам... Мы ўпалі ў канаву, але ня глыбока і выехалі на гладзейшы шлях. Я спачатку не зъмеркаваў, што мы зышлі з дарогі, але зараз пачаў глядзець уважліва і закрычаў: «Дзядзька, мы дрэнна едзем!». «Маўчы!» — адказаў ён. «Якое дрэнна?». А я цвярджу сваё: «Дрэнна! Но дзе слупы тэлеграфныя?». — Тут ужо і дзядзька спужаўся, бо мы сапраўды зышлі з гасцінца на поле. А ён не знаў, куды кіраўца? На шчасце я добра знаў тое месца, бо ўжо было вярсты тры да мястечка і я паславі тут быдла летам, дык я кажу: «Вярні на лева!». Так мы вярнуліся і знайшлі гасцінец, бо інакш мы пaeхалі б у кірунку ракі — па далінах-горах і маглі б згінуць. Не праішло шмат часу, як мы ўжо даехалі да хаты на гэтай самай Ашмянскай вуліцы. А мой таварыш, Янка Варсоцкі, аніразу ні пісні, як бы яго справа й не датычыла, хоць і ён быў у небяспечы разам з намі... — Так Бог нас ратаваў, што я магу спакойна апісаць інцыдэнт, які так мне добра запамятаўся!

Снягі наагул бывалі такія багатыя, што нашая (цётчына) хата бывала рубяжом, што затрымліваў мяцеліцу і аднойчы так надало, што падарожнікі мусілі затрымлівацца з найлепшымі коньмі і заходзіць да нас, каб раскатапаць горбу сънегу. Затрымліваўся тады і вялікі пан Ягмін, гаспадар замку, што ехаў бойкай парай коняў. Сапраўды быў «vealki» і фігурай і павагай дый зь вялікага панства нават ня ўмей па прасту гварыць, але высокім тонам і па расейску! Раштам, убачыўшы робленыя рукавіцы, якія ў Гальшанах рабілі на продаж, Ягмін сказаў: «Ну, хорошо, сколько хотіте за пару?». Узяў адну гатовую і прымерыў на руку. Нашыя жанчыны, мая матка і цётка, не паважыліся назначыць цэнты, а сказаі: «Колькі, пан, сам дасыць?». — Тут узънікла труднасць, бо пан не хацеў у думках ні пераплаціць, ні не даллациць. І бабы таксама баяліся запрасіць лішняе, ці аддцаць таней. Так абеедзьве староны змоўклі і абдумвалі справу. Трывала гэта мінутку, аднак кожны думаў аб думках другой стараны. Нарэште пан заплаціў па сваіх думцы, узложыў рукавіцы на руці і выйшоў, бо снег ужо быў пракапаны. А нашыя жанчыны загаманілі: крыху пасудзілі, што «слаба ж ён адплаціўся; але згадзіліся з сабой, што ён нас не пакрыў дзіў.

Наагул Беларусь ня мела такіх суровых зімаў, як цэнтральная Расея і асабліва, як Сібір; ані такіх бураў, як Амерыка, ані такой сушы, як Украіна ці Надволжжа. Бывалі гады паўгалодныя, але поўнага голаду ў нас не здаралася. Толькі помні адзін год, што ў Савіцкіх забракавала вясной хлеба; аднак калі ўсе населі на бульбу, дык аніяк яе ня пераелі да новае! А дагледжае варыва заўсёды давала добрыя ураджкі, асабліва капуста...

Да зъяваў у прыродзе — асаблівых, якія мне помніцца, мушу залічыць наступныя: 1) 24-га чэрвеня, у дзень Св. Яна, раненка мяне разбуздзілі нагла: «Хутчай устань: сонца кіпіць!». Я саскочыў з пасьцелі на двор і ўбачыў, што са-прауды сонца перлівалася так, што можна было, ня плюшчачы вачэй, глядзець на яго — аж было ўражанье, што кіпіць-пераліваецца!.. Пасъля казалі людзі, што на Яна гэта з сонцам бывае. Аднак ніколі больш нічога падобнага я на сонцы не бачыў. А здарылася гэта, як я вылічаю, у 1900 годзе.

2) Здаецца, што якраз у гэтым самым лете прыйшла ўночы такая бура ў вёрастах трох ад Гальшан, што будучы на пашы я здалёку бачыў паложаную ветрам лясную дзелянку, ня вельмі шырокую, але доўгую: маладыя сосны лежалі на ёй зламаныя ў рост чалавека, такія прыгожыя і роўныя — аж мне зрабілася шкода бедных дрэваў!..

3) У 1904, калі не памыляюся у гадах, я хадзіў у працэсіі з Гальшан у Вішнева (17 вёрст). Гэта был o2. VII. на фэст Божае Маці і бачыў я сам, што пярун пабіў тэлеграфныя слупы пад самым Гальшанамі на гэтым тракце: на працягу 3-х вёрст былі пашкоджаныя падрад усе слупы — кожны іншым спосабам. Адны ляжалі, другія былі пашчэпляныя, а некаторыя ледзь мелі саструганыя ліштвы, ці шчыліны, але абсалютна аcaleўшых ня было ніводната!

4) Каля 1906 г. на рацэ здарылася вясной добрая паводка, так што лёдам у хвілінку зняясло добры мост на Трабскай вуліцы; але млын аца-леў і мост пабудавалі лепшы і мацнейшы, ума-цавалі прэблю дый крыху абсушылі балота, якое лежала між млыном і хатай Савіцкіх. Ба-лота мела славу, што было здаўнае і называлі яго «Пеклам»: таму і млын зваўся «Пад Пек-лам». Але адзін беззямельны патрасіў пазван-льне паставіць там хату. Добра! Пазволілі і ён навёз замлі і вывеў зусім мощную будыніну. Толькі ж усе наўкола дзівіліся: «Як ён будзе жыць у самым Пекле?». Але нічога яму й не сталася.

Вось і ўсе з маей памяці асаблівия зъявішчы прыроды на Гальшанскім навакольлі. Але 1-ая вайна мела спаленія будынкі праз расейскае войска, як уцякала ад немцаў: проста з дуру, бо ніякага тут бою ня было! Згарэлі будынкі толь-ко на Ашмянскай вуліцы, ад канца да палавіны вуліцы. У tym ліку згарэў дом удавы Трэцячыхі, маей цёткі, у якім і мы жылі (у 1915 г.). Змар-навалася ўсё нашае дабро і Трэцячыха сама мусіла шукаць сабе кватэры. Посьле Марыя Трэ-цячыха збудавала маленъкую хатку, з помачай брата Пётры Савіцкага; але мая матка і сястра Людвінія ўжо з Марыяй жыць не змаглі ў той халупінцы... А 1-ая вайна затрымалася ў 10 вёрстай ад Гальшан.

(Працяг будзе)

ВЫЙШЛА З ДРУКУ І ПАСТУПІЛА У ПРОДАЖ КНІГА:

A. B. McMillin. THE VOCABULARY OF THE BYELORUSSIAN LITERARY LANGUAGE IN THE NINETEENTH CENTURY. London, The Anglo-Byelorussian Society, 1973.

Кніга зъяўляецца першай спробай дасьледванья лексікі, галоўным чынам абстрактнай, твораў беларускіх пісьменнікаў XIX стагодзьдзя. Аўтар яе, выкладчык Лёнданскага ўніверсітэту Др. А. Б. Макільлін, ведамы як дасьледчык раззвіцця беларускай літаратурнай мовы на-вейшага перыяду. Ягоныя артыкулы на беларускія темы друкаваліся ў розных навуковых выданынях, у tym ліку ў «Журнале беларускіх студыяў», рэдактарам якога ён быў да 1972 г.

Кніга мае 336 стар. і каштует 2 анг. фунты, або 5 амэр. даляраў. Пры заказах поштай трэба дадаць 25 пэнсаў (50 цэнтаў) на пакрыццё кош-таў перасылкі. Заказы слаць на наступны адрес:

Mr. J. Michaluk,
11 Ridgeview Road,
LONDON N. 20.

НОВАСЬЦЬ!!!

НОВАСЬЦЬ!!!

КУПЛЯЙЦЕ КНІЖКІ!

БАЙКІ — Вінцука Адважнага: Цікавая, паважная
і вельмі вясёлая кніжка! Цана 5 даляраў.

ВЯСНА ЎВОСЕНЬ — Рыгора Крушыны. Цана 1 даляр.

ДАРОГА — Таго самага. Цана 1 даляр.

Увага: Усе кніжкі раскошна выданыя, а чытаюцца адным духам.

а. Я. Г.

ПАМЫЛКІ ДРУКУ

«Лёс помнікаў старога беларускага пісьменства»

час. «Божым Шлихам», № 1/139

Балонка	№ зноскі ці радок шпальты	Надрукавана	Трэба
3	зн. 14	1463	1634
5	24 радок зьнізу правай шпальты	ў бібліятэку	ў бібліятэку
7	зн. 78	Рукапісны	Рукапісныя
7	7 радок зьверху правай шпальты	XV пач. XVI ст. ст.	XV — пач. XVI ст. ст.
7	зн. 83	Даўгla	Даўгяла
7	зн. 84	siejmowe	sejmowe
8	зн. 93	slownik	slownik
8	12 радок зьверху правай шпальты	I.	Із
8	зн. 101	Иконниковъ	Иконниковъ,
8	зн. 101	Historycznej, t. II,	Historycznej, t. 11,

З ІМЕСТ:

Апостольскае Павучанье аб Маці Божай	1
а. Т. Падзява: Добрая навіна (ІХ і Х Катэхеза)	2
А. Калубовіч: Лёс помнікаў стар. бел. пісьменства (працяг)	5
I. Эскрыва: Дарога (Разважанье)	11
М. Г. — Х. Б. Л.: Духоўны верш XVII стаг. Аб Страшным Судзе	12
Рэлігійная Маніфэстацыя ў Лёндане	12
Весткі аб рэлігіі ў Летуве	13
З агульнага царкоўнага жыцьця	13
Лісты. Пішуць да нас	17
В. Адв.: «Галышом па вуліцах» (Дзівацтва)	20
Думкі з прачытаных кніжак	22
Для цікавасці і навукі	23
Важныя думкі паважных людзей	23
Байка аб «Байках» — (Аўто-рэклама II)	24
Прыслоўі і прымаяўкі	24
Я. Гэрмановіч: Учора—Сядодня—Заўтра (Успаміны)	25

